

HİLÂFET

MADDE - 24: “Halife; sultada yönetim yetkisinde ve Şeriat'ın uygulanmasında ümmetin vekili olan kimsedir.”

Hilâfet; şer’î hükümleri tatbik etmek ve İslâm Davetini bütün dünyaya götürmek için, dünyadaki bütün müslümanlara ait bir genel başkanlıktır. Bu başkanlığı yüklenecek kimseyi yani halife olacak kimseyi belirleyen ancak müslümanlardır. Madem ki; sulta/yönetim yetkisi ve otorite ümmete aittir, Şeriat'ın uygulanması müslümanlara vacibtir ve halife müslümanların başıdır, onun için halifenin vakıası/konumu, onun sulta ve Şeriat'ın uygulanmasında müslümanların vekili olmasıdır. Onun için ümmet kendisine biat etmedikçe o kişi halife olmaz. Böylece ümmetin ona biatı, onun ümmetin vekili olduğuna dair bir delildir. Ve ona itaatin farz olması da, halife olacak o kişiye hilâfet akdinin/sözleşmesinin kendisiyle tamamlandığı bu biatın sultayı/yönetim yetkisini ona vermiş olduğuna dair bir delildir. Bu demektir ki; halife sultada/yönetim yetkisinde ümmetin vekilidir.

İşte bu esasa binaen bu madde konuldu.

MADDE - 25: “Hilâfet, karşılıklı rıza ve tercihe dayanan bir akiddir/sözleşmedir. Bunu kabule hiç bir kimse zorlanamayacağı gibi Hilâfet'i yürütecek kimseyi seçmeye de hiç bir kimse zorlanamaz.”

Bunun delili; iki taraf arasında tamamlanan herhangi bir şer’î akde/sözleşmeye ait olan delildir. Çünkü, Hilâfet de diğer sözleşmeler gibi bir şer’î sözleşmedir. Üstelik. Rasul (ﷺ)'e biat eden sonra gelip Rasul (ﷺ)'den o biatını bozmasını isteyen, Rasulullah'ın ise o isteği red ettiğini bildiren bedevî Arap hakkındaki şu hadis, Hilâfet'in bir akid/sözleşme olduğuna delildir:

Cabir b. Abdullah (رضي الله عنه)'dan rivayetle; bir bedevî Arab, Rasulullah (ﷺ)'e İslâm üzerine biat etti. O arada kendisine şiddetli bir hastalık isabet etti. Sonra dedi ki: *"Biatımı boz"* Rasul (ﷺ) kabul etmedi.

Sonra gelip yine, "Biatımı boz" dedi. Rasul (ﷺ) yine kabul etmedi. Sonra o bedevî Medine'yi terk etti. Rasulullah (ﷺ) dedi ki:

"Medine, bir körük gibidir. Kötüsünü dışarı püskürtür, iyisi arınır."¹

Madem ki Hilâfetle ilgili biat, yönetim hususunda kendisine itaat edilmesi hakkı olan kimse için itaat üzerine bir biattır. O halde bu biat karşılıklı rıza ve tercih akdi/sözleşmesi olur. Böylece bu sözleşme biat edileni de biat edenleri de ikrah/zorlamak, baskı yapmak ile sahil olmaz. Zira Rasul (ﷺ)'in şu sözü vardır:

"Ümmetimden hata, unutkanlık ve üzerinde zorlandıkları husus kaldırıldı."²

Bu, aralarında Hilâfet sözleşmesinin de bulunduğu sözleşmelerden her bir sözleşme hakkında geneldir. Böylece ikrah/zorlama, baskı ile yapılan her sözleşme batıldır. Çünkü, o tamamlanmış bir sözleşme sayılmaz. Aynı şekilde Hilâfet sözleşmesi de diğer sözleşmeler gibi zor ve baskı ile tamamlanmaz. Yine Hilâfet sözleşmesi, sözleşmelerden herhangi bir sözleşme gibi sözleşme yapan iki taraf olmaksızın tamamlanmaz.

Böylece hiç bir kimse kendisine "Hilâfet" yetkisi verilmedikçe halife olmaz. Onun için bir kimse, biatlarıyla Hilâfet sözleşmesinin tamamlandığı kişilerin biatı olmaksızın kendisini halife olarak ilân etmekle, o kişi halife olmaz. Ancak o kişiler kendisine rıza ve tercih ile biat ederlerse, işte o zaman o kişi bu biattan sonra halife olur. Bu biattan önce halife olamaz. O kişi, o biatları gerekli olan kişileri biat etmeye zorladığında, zorla aldığı bu biatla halife olamaz ve kendisi için Hilâfet sözleşmesi tamamlanmış olmaz. Çünkü Hilâfet sözleşmesi zorla ve baskıyla tamamlanmayan bir sözleşmedir. Bunun delili de (yukarıda geçtiği gibi) Rasul (ﷺ)'in şu sözüdür:

"Ümmetimden hata, unutkanlık ve üzerinde zorlandıkları husus kaldırıldı."³

"Kaldırılan husus" batıl olarak addedildi.

Kuvvete dayanarak zorla ve şiddetle yönetimi ele geçiren kişiye gelince:

¹ Buhari, K. Hac, 1750

² İbni Mace, K. Talak, 2035

³ İbni Mace, K. Talak, 2035

O kişi sırf kuvvete dayanarak otoriteyi ele geçirmesi ile halife olmaz. Kendisini müslümanlar için halife olarak ilân etse de halife olmaz. Çünkü, müslümanlar tarafından onun için Hilâfet sözleşmesi yapılmadı. O kişi, halktan zorla ve baskı ile biat almış da olsa ve ona bu şartlar altında biat edilmiş de olsa o kişi halife olmaz. Çünkü bu biat, zor ve baskı ile yapılmış bir biattır. Muteber sayılmaz ve onunla Hilâfet sözleşmesi tamamlanmaz. Çünkü Hilâfet sözleşmesi, karşılıklı rıza ve tercihe dayalı sözleşmedir, zor ve baskı ile tamamlanmaz. Hilâfet sözleşmesi, karşılıklı rıza ile tercihe dayalı biat olmaksızın tamamlanmaz. Ancak bu galebe sahibi kişi, müslümanların maslahatının kendisine yapılacak biatla olduğunu ve Şeriat'ın hükümlerinin yerine getirilmesinin kendisine yapılacak biatı gerektirdiğini göstererek müslümanları ikna edebilirse ve onlar da buna ikna olurlar, razı olurlar, sonra da rıza ve tercihle ona biat ederlerse; işte o zaman o kişi, kendisine rıza ve tercihle biat edildiği andan itibaren halife olur. Her ne kadar önceden sultayı/yönetim yetkisini ve otoriteyi zorla almış olsa da. Şart biatın hasıl olması ve hasıl oluşunun da rıza ve tercihe dayalı olmasıdır. O halde kendisine bu biatın hasıl olduğu kimse yönetici olur, sultaya (yönetim yetkisine) sahip olur. Aksi halde olmaz.

İşte "Hilâfet karşılıklı rıza ve tercihe dayalı bir sözleşmedir" diye geçen maddenin manası budur.

MADDE - 26: “Akil ve baliğ olan erkek veya kadın her müslüman halifeyi seçmek ve ona biat etmek hakkına sahiptir. Müslüman olmayanların bunda hakkı yoktur.”

Hilâfet'in vakıası, her müslümanın halifeyi seçmek ve ona biat etmek hakkında sahip olduğuna bir delildir. Zira hadisler halifeye biat edenlerin ister kadın ister erkek olsun müslümanlar olduğuna delâlet ederek gelmiştir. Nitekim Ubade b. es-Sâmid'in rivayetinde “Biz Rasulullah (ﷺ)'e biat ettik...” diye geçmektedir. Ümmü Atiye rivayetinde de “Biz Rasulullah (ﷺ)'e biat ettik...” diye geçmektedir. Abdurrahman b. Avf, kimin halife olacağı hakkında müslümanların görüşünü almak üzere vekil tayin edildiğinde, şöyle dedi: “Görüşünü almadığım hiç bir erkek ve kadın bırakmadım.”

Abdurrahman b. Avf'ın bu işini ve sözünü hiç bir sahabe kerih görmedi. Böylece erkek olsun kadın olsun her müslüman halifeyi seçme ve biat etme hakkına sahiptir. Müslüman olmayan kimsenin ise, bunda hakkı yoktur. Çünkü biat, Kitab ve Sünnet üzerine olur. Müslüman olmayan kimse ise Kitab'a ve Sünnet'e iman etmiyor. Eğer bu ikisine iman etmiş olsaydı müslüman olurdu.

MADDE - 27: “Kendileriyle in'ikad biatının (biat sözleşmesinin) tamamlandığı kişilerin biat etmeleriyle bir kişiye Hilâfet sözleşmesinin tamamlanınca, o zaman diğer müslümanların biatı itaat biatı olur, in'ikad biatı olmaz. Kendisinde bu biat yani itaat biatı hususunda başkaldırma imkanı (hali) görülen biat etmeye zorlanır.”

Bu maddenin delili, ilk dört halifenin biatında hasıl olandır. Çünkü bu, sahabelerden bir icmaadır. Nitekim Ebu Bekir'in (ﷺ) biatında sadece Medine'deki hal ve akd ehli ile yetinilmiştir. Ömer (ﷺ)'in biatı da aynı şekildedir. Osman (ﷺ)'in biatında Medine'deki müslümanların görüşlerinin alınması ve biatlarıyla yetinilmiştir. Ali (ﷺ)'in biatında ise Medine halkının çoğunluğunun ve Küfe halkının çoğunluğunun biatıyla yetinilmiştir.

Bu dört halifenin biatlarında hasıl olan bu durum, Hilâfet sözleşmesinin tamamlanması için bütün müslümanların biatının olmasının zaruri olmadığına delâlet ediyor. Bilâkis, müslümanların temsilcilerinin çoğunluğunun biatı yeterlidir. Diğer müslümanlar ise, biat edince ancak itaat üzerine biat ederler.

Kendisinde başkaldırma halinin görüldüğü kişilerin, müslümanların temsilcilerinin çoğunluğunun biatından sonra biat etmeye zorlanmalarına gelince; bu durum, Efendimiz Ali (ﷺ)'in; biat etmesi, insanların dahil olduğu hususa dahil olması üzerine Muaviye'ye ısrar etmesi ve Talha ve Zübeyr'i kendisine biat etmeye zorlamasındandır. Sahabelerden bazılarının Ali (ﷺ)'a, Muaviye'yi Şam vilayetinden azletmemesini nasihat etmelerine rağmen hiç bir sahabe onun Muaviye, Talha ve Zübeyr'i kendisine biat etmeye zorlamasını kerih görmedi. Sahabelerin, aralarından birisinin, karşılıklı rıza ve tercihe dayanan bir sözleşme olan biata zorlamak gibi benzerini yaptığında kerih görülen bir ameline sükut etmeleri sükutî

bir icmaa olarak itibar olunur ve bu şer'î bir delil olur. (Yani in'ikad biatından sonra diğer müslümanların yaptığı biatın itaat biatı olduğu ve gerekli görülen kişilerin bu itaat biatına zorlanabileceğine dair bir şer'î delil olur.)

MADDE - 28: “Müslümanlar tarafından usulüne uygun bir şekilde nasbedilmedikçe hiç bir kimse halife olamaz. İslâm'da herhangi bir sözleşme gibi şer'î esaslar dahilinde Hilâfet sözleşmesini kendisi için tamamlanmayan hiç bir kimse Hilâfet yetkilerine sahip olamaz.”

Buna ait delil, Hilâfet'in karşılıklı rıza ve tercih ile gerçekleşen bir sözleşme olmasıdır. Hilâfet'in bir akid/sözleşme olmasından dolayı bu sözleşme, sözleşme yapan iki taraf olmadıkça tamamlanmaz. Onun için, Şeriat'a göre, kendisiyle bu sözleşmenin tamamlanacağı kimseler tarafından kendisine Hilâfet yetkisi verilmedikçe hiç bir kimse halife olmaz. Böylece, Hilâfet sözleşmesinin biatlarıyla tamamlandığı kimselerin biatı olmaksızın bir kişi kendisini halife olarak ilân etmesiyle halife olamaz. Ta ki kendileriyle biat sözleşmesinin tamamlandığı kişiler tarafından ona rıza ve tercihle biat yapılmış olsun. Böylece Hilâfet'in bir sözleşme olması; sözleşmeyi yapmak ve tamamlamak için her birisinde şer'î ehliyetin tamamlandığı sözleşen iki tarafın bulunmasını gerektirir...

MADDE - 29: “İn'ikad biatıyla (Hilâfet sözleşmesini belirleyici biatla) halifeye biat edecek ülke veya bölgenin otoritesinin herhangi bir kâfir devlete değil yalnız müslümanlara dayanması, iç ve dış güvenliğinin küfrün güvenliği altında değil de İslâm güvenliği altında olması şartı koşulur. Fakat diğer beldeler tarafından yapılan itaat biatı için aynı şartlar koşulmaz.”

Bu maddenin dayandığı delil, kâfirlere ait müslümanlar üzerinde bir otoritenin olmasını yasaklayan Allahu Teâlâ'nın şu sözüdür:

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا "Allah, kesinlikle kâfirler için mü'minler üzerinde bir yol kılmaz."¹

¹ Nisa: 141

İslâm bölgelerinden bir bölgede kâfirlere ait bir otorite var olunca, o bölgenin halifeyi belirleme hakkı olmaz. Çünkü bir halifeyi belirlemek, bir otoriteyi gerektirir. O bölge, bu otoriteye sahip değildir ki onu halifeye versin. Zira o bölgenin otoritesi küfür otoritesidir. Küfür otoritesi vasıtasıyla da halife belirlenmez. Bu izahat, otorite bakımından idi.

Eman/güvenlik şartına gelince: Bunun delili Dâr-ül İslâm ve Dâr-ül Küfür hususunun delilidir. Zira halifenin belirlenmesi ancak dâr/ülkeyi Dâr-ül İslâm yapmak içindir. Bir ülkede sadece İslâm yönetiminin kurulması ile Dâr-ül İslâm olmaz. Bilâkis o ülkenin güvenliğinin küfür güvenliği değil de İslâm güvenliği olması gerekir. Çünkü, bir ülkenin Dâr-ül İslâm olması için şu iki hususu kendisinde toplaması şartı koşulur: **Birincisi;** o ülkenin İslâm'la yönetilmesi. **İkincisi;** güvenliğinin küfür güvenliği değil de İslâm güvenliği olmasıdır.

MADDE - 30: “Halife olarak biat edilecek kimsede tercih şartları bulunmasa da başkası değil in'ikad şartlarının (Hilâfet sözleşmesinin belirlenmesi için lazım olan şartların) tamamının bulunması şartı koşulur. Çünkü asıl olan in'ikad şartlarıdır.”

Bunun delili, halifenin sıfatları hakkında geçen delillerdir. Nitekim halifenin sıfatları hakkında geçen bir takım delillerdeki talep, kesin olmayan taleptir. Meselâ, Rasul (ﷺ)'in şu sözü gibi:

إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ **"Muhakkak bu iş/yönetim Kureş'tedir."**¹

Zira bu, talebi içeren bir haberdur. Bu haber, şu hadislerle yanyana getirildiğinde içerdiği talebin kesinlik ifade etmediği görülür:

Rasul (ﷺ), Âmr b. Sa'sa kabilesine kendisini takdim edip Davetini göstererek onlardan yardım talep ettiğinde, onlar ona dediler ki: "Yönetim senden sonra bizim olacak mı?" Rasul (ﷺ) dedi ki: **"Muhakkak ki yönetim Allah'a aittir. O da istediği yere verir."**

Bu, yukarıda geçen hadisteki talebin kesin olmadığına delâlet eder.

¹ Buhari, K, Ahkam, 6606

Ayrıca Rasul (ﷺ), Tebük'e giderken yerine Muhammed b. Mesleme el-Ensari'yi atadı. Rasul (ﷺ), onu savaştan dönesiye kadar Medine'ye kendisi için vali olarak değil halife olarak atadı. Muhammed b. Mesleme, Kureyş'ten değildir. Bu ise, yukarıdaki hadiste geçen talebin kesin talep olmadığına delâlet eder.

Ayrıca halifenin sıfatları hakkında geçen bir kısım hadislerdeki talep ise kesin taleptir. Meselâ; Rasul (ﷺ)'in Abdullah b. Hişam'ın biatını çocuk olduğu için red etmesi gibi. Böylece bu, halifenin baliğ olmasının şart koşulmasına bir delildir. Çünkü, çocuktan biat sahih olmayınca evla babından çocuğun halife olması da sahih olmaz. Böylece halifenin sıfatlarından kesin talep sigasıyla geçenler, halife olacak kişi için Hilâfet sözleşmesinin tamamlanması için gerekli olan şartlar olarak itibar olunurlar. Bunların dışında kalanlar, kesin olmayan talep oldukça haklarında nass bile varid olsa Hilâfet sözleşmesinin tamamlanması için şart koşulmazlar.

MADDE - 31: “Hilâfet sözleşmesinin kendisi için tamamlanması için halife olacak kişide şu yedi şartın bulunması şart koşulur. Bunlar; Müslüman, erkek, hür, baliğ, akıllı, adâlet sıfatına sahip olması ve kâdir olması.”

Bu madde, kendisine Hilâfet sözleşmesinin bağlanabilmesi için halifede bulunması gereken şartları açıklamaktadır. Bu şartların delili, bu konudaki nassların kesin talebi içeren karinelerle gelmesidir.

1- Müslüman olması:

Hilâfet'in bir kâfire verilmesi kesinlikle doğru değildir. Ona itaat da gerekmez. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle diyor:

"Allah, kesinlikle kâfirler için mü'minler üzerinde bir yol kılmaz."¹

Yönetim, yönetici için yönetilen üzerindeki en kuvvetli yoldur. (لن) "len" tabiri ile ebedilik ifade edilir. Bu ise, kâfirin müslümanlar üzerine ister Hilâfet ister ise ondan aşağı bir yöneticilikle yönetici kılınmasının kesinlikle nehyedildiğine bir karinedir/işarettir. Madem ki Allah, kâfirler için müslümanlar üzerinde bir yolun olmasını haram

¹ Nisa: 141

kılmıştır, öyle ise kendi üzerlerine kâfiri yönetici yapmaları da müslümanlara haram kılınır.

Ayrıca halife, (ولي الأمر) "**veliyyül-emir**"dir (yani yönetim sahibidir). Allahu Teâlâ müslümanların yönetiminin sahibinin müslüman olmasını şart koşmuştur. Şöyle demiştir:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Rasulüne ve sizden olan ulul-emre (yönetim sahiblerine) itaat edin."¹

"Onlara, güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar. Halbuki onu Rasul'e ve kendilerinden olan ulul-emre (yönetim sahiblerine) götürselerdi..."²

Kur'an'da (أولي الأمر) "**ulul-emr**" (yönetim sahibleri) kelimesi, ancak onların müslümanlardan olmasını belirten zamirlerle beraber geçmiştir. Bu da "**veliyyül-emr**" (yönetim sahibi) hakkında müslüman olması şartının koşulduğuna delâlet eder. Madem ki halife, kendisi "**veliyyül-emir**" ve muavinler, valiler ve amillerden oluşan "**ulul-emiri**" (yönetim sahiblerini) tayin eden odur, o halde halifenin müslüman olması şartı koşulur...

2- Erkek olması:

Halifenin kadından olması caiz değildir. Yani halifenin kesinlikle erkek olması gerekir. Rasulullah (ﷺ)'den rivayet edilen şu hadisten dolayı halifenin kadından olması doğru değildir:

Ebu Bekre'den rivayet edildiğine göre dedi ki: "*Allahu Teâlâ, Rasulullah (ﷺ)'den işittiğim bir kelime ile beni Cemel Vakıası günlerinde faydalandırdı. Bu sözü işitmemiş olsaydım, nerdeyse ben de Cemel ashabına katılacak ve onlarla beraber savaşıyordum. (İşittiği o söz şöyle vukuu buldu): Rasulullah (ﷺ)'e Fars halkının kendilerine Kisra'nın kızını kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca, şöyle dedi:*

"İşlerini/yönetimlerini bir kadına teslim eden bir toplum felâh bulmayacaktır."³

¹ Nisa: 59

² Nisa: 83

³ Buhari, K. Fiten, 6570

Rasul (ﷺ)'in, işlerini bir kadına teslim edenlerin felâh bulmayacaklarına dair bu haberi, kadının yönetici kılınmasının nehy edilmesini içermektedir. Çünkü haber, talep sigasındandır. Bu haberin, işlerini bir kadına teslim edenlerden felâhı nefyederek zemm ile gelmiş olması, kesin bir nehye dair karine olur. Buradaki kadını yönetici kılmaya dair nehy, terkin talebinin kesin bir talep olduğuna delâlet eden bir karine ile beraber gelmiş olmasındandır. Böylece kadının velayeti/yönetici kılınması haram olmaktadır.

Kadının velayetinden kasıt yönetimdir. Hilâfet ve ondan daha aşağı seviyede fakat yönetimden sayılan diğer hususlardır. Çünkü bu hadisin konusu, Kisra'nın kızının kraliçe olarak velayetidir/yönetici kılınmasıdır. Bu ise, hadisin üzerinde cereyan ettiği yönetim konusu ile hasstır. Yoksa sadece Kisra'nın kızının velayeti hadisesiyle hass değildir. Aynı şekilde hadis, her şey hakkında genel değildir. Herhangi bir şekilde yönetim konusundan başkasını kapsamaz...

3- Bâliğ olması:

Halife olacak kimsenin çocuk olması şu hadisten dolayı caiz değildir:

Ali b. Ebu Talib (رضي الله عنه)'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (ﷺ) şöyle dedi:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنْ الثَّامِنِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنِ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَعْقِلَ
"Uyanıncaya kadar uyuyandan, bâliğ oluncaya kadar çocuktan, aklı başına gelesiye kadar aklı başından gidenden kalem kaldırılmıştır."

Kendisi hakkında kalemin kaldırılmış olmasından dolayı çocuğun işinde tasarruf etmesi doğru değildir. Çocuk, Şeriat'a göre mükellef değildir. O halde onun halife olması ya da ondan daha aşağı seviyede yönetici olması doğru değildir. Çünkü o, tasarrufta bulunma yetkisine sahip değildir.

Çocuğun halife olmasının caiz olmadığına dair bir başka delil de şudur: Rasulullah (ﷺ), çocuğun kendisine biat etmesini kabul etmedi. Nitekim Abdullah b. Hişam'ın biatını kabul etmedi. Bunun illetinin de, onun çocuk olması olduğunu gösterdi. Zira onun annesine şöyle dedi:

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Aşaratu'l Mübeşşirin bi'l Cenneh, 1290

*"O çocuktur, deyip onun başını okşadı ve ona dua etti."*¹

Çocuktan biat sahih olmayınca, onun başkasına halife olarak biat etmesi caiz olmaz. Böylece onun halife olması evlâ babından hiç caiz olmaz.

4- Akıllı olması:

Halifenin mecnundan olması, Rasulullah (ﷺ)'in şu sözünden dolayı doğru değildir:

*"Kalem, şu üç kişiden kaldırıldı: (Onlardan birisi olarak dedi ki) İyileşesiye kadar mecnun..."*²

Kalemin kendisinden kalkmasından dolayı mecnun, mükellef değildir. Çünkü akıl, teklifin/sorumluluğun bağlı olduğu husus ve tasarrufların sıhatı için şarttır. Halife, ancak yönetim işlerini ve şer'î teklifleri/sorumlulukları yerine getirir. Böylece halifenin mecnun olması doğru olmaz. çünkü mecnunun kendi işinde, tasarrufta bulunması doğru olmaz. Evlâ babından olarak, onun insanların işlerinde tasarrufta bulunması hiç doğru olmaz...

5- Adâlet vafına sahip olması:

Halife olacak kişinin fasık olması doğru değildir. Adâlet, Hilâfet sözleşmesi için ve devamı için lüzumlu şarttır. Çünkü Allahu Teâlâ, şahid hakkında onun âdil/fasık olmama vafına sahip olmasını şart koştu. Allahu Teâlâ şöyle dedi:

*"İçinizden adâlet sahibi iki kişiyi şahid tutun."*³

Hilâfet, şahidlikten daha büyük bir husus olmasından dolayı evlâ babından, halifenin âdil olması gereklidir. Çünkü, adâletli olmak (fasık olmamak) şahid için şart koşulunca, halife için şart koşulması evlâ babındandır.

6- Hür olması:

Çünkü köle, efendisinin mülküdür, kendi nefsinde tasarruf hakkına sahip değildir. Evlâ babından olarak kölenin başkasıyla ilgili

¹ Buhari, K. Ahkam, 6670

² Buhari, K. Hudud

³ Talak: 2

tasarrufta bulunması hakkına hiç sahip değildir. Özellikle insanlar üzerinde velayet/ yöneticilik hakkına hiç sahip değildir.

7- Kâdir olması:

Halife olacak kişi, Hilâfet yükünü kaldırmaya kâdir olmalıdır. Çünkü bu şart, biatın gereğidir. Zira aciz olan kişinin, tebaanın işlerini üzerine biat edildiği Kitab ve Sünnet ile yürütmeye gücü yetmez...^(*)

MADDE - 32: “Ölüm, istifa veya azletme (görevden alınma) gibi sebeplerle Hilâfet makamı boşaldığı zaman, boşalma tarihinden itibaren üç gün içinde yeni bir halife belirlenmesi farzdır.”

Bu maddenin delili, sahabelerin bu husustaki icmalarıdır. Zira sahabeler (r. anhum), Rasul'ün vefatı haberi kendilerine ulaşınca hemen bir halifeyi nasb etme/belirleme meselesini incelemek için Sakife'de toplandılar. Sahabelerden olan Ensâr toplanmıştı. Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Ubeyde de onların toplandığı yere geldiler. Onların toplanmalarına karşı gelmediler, kerih görmediler, bilâkis onlar da onlarla beraber bir halife nasb etme tartışmasına katıldılar. Daha sonra ikinci gün müslümanlar biat için mescidde toplandılar. Böylece bu toplantı ve tartışmalar **üç gün** iki gece devam etti.

Aynı şekilde Ömer (رضي الله عنه), hançerlenmesinden dolayı öleceğini hissedince, şura ehlini kendisi öldükten sonra halifenin belirlenmesiyle görevlendirdi. Ve onlara üç günlük bir müddet belirledi. Daha sonra, eğer **üç gün** içinde bir halife üzerinde ittifak edilmezse, üç günden sonra muhalif olanların öldürülmesini vasiyet etti. Ve bu vasiyetini yerine getirmesi için müslümanlardan 50 kişiyi sorumlu kıldı. Halbuki o şura ehli, sahabelerin büyüklerinden idiler. Bu iş, sahabelerin görmesi, işitmesi yani bilgisi dahilince cereyan ettiği halde sahabelerden hiç bir kimse bu hususa karşı çıkmadı. Halbuki bunun bir benzerine normalinde karşı çıkılırdı. İşte bu, sahabelerin bir icmaı olmuştur.

MADDE - 33: “Halifeyi nasb etmenin yolu/metodu:

^(*) NOT: Bu maddede geçen şartların izahı, İslâm'da Yönetim Nizamı kitabının Arapça'sından alınmıştır. s.48-51

- 1- Ümmet meclisindeki müslüman üyeler, Hilâfet makamı için adayların sayısını belirlerler. Onların isimleri açıklandıktan sonra, müslümanlardan bunlardan birisini seçmeleri istenir.
- 2- Seçim neticesi açıklanır. Müslümanlar, seçmenlerin oylarının çoğunu kimin aldığını öğrenmiş olur.
- 3- Müslümanlar, hemen en çok oy alan kimseye müslümanların halifesi olarak Allah'ın Kitabı ve Rasulullah (ﷺ)'in Sünneti'yle amel etmesi üzerine biat etmeye başvururlar.
- 4- Biat tamamlandıktan sonra, müslümanların halifesi olan kişi, halka ilân edilir. Ta ki onun ismi ve onu kendisine Hilâfet sözleşmesinin yapılmasını ehil kılan sıfatlara sahip oluşu zikredilerek halifenin nasb edildiği haberi ümmetin tamamına ulaşsın."

Bu maddenin delili; Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın (r.anhum) biatlarında özellikle Osman'ın biatında sahabelerden hasıl olan icmaadır.

Birinci şıkkın delili:

Müslümanların Ömer (رضي الله عنه)'dan, kendisinden sonra yerine halife olacak birisini tavsiye etmesini istemeleri ve Ömer'in (رضي الله عنه) de onlara altı kişiyi tavsiye etmesidir. Nitekim Buhari, Abdullah b. Ömer'den (r.anhuma) şöyle dediğini rivayet etti:

"Ömer'e, *"Yerine halife olması için birisini tavsiye edecek misin?"* denildi. Ömer ise; *"Eğer benden sonra halifelik olması için birisini tavsiye etsem, benden daha hayırlı olan Ebu Bekir, yerine birisini tavsiye ettiğinden dolayı yaparım. Eğer öyle bir tavsiyede bulunmazsam, benden daha hayırlı olan Rasulullah (ﷺ) yerine birisini tavsiye etmediği için yapardım."* Orada bulunanlar ona dua ettiler. Sonra Ömer dedi ki: *"Ben hem istiyorum hem korkuyorum. İsterdim ki ondan (Hilâfet sorumluluğundan) ne lehime ne de aleyhime olmaksızın iyi bir şekilde kurtulayım. Hilâfet mesuliyetini (yerime birisini tavsiye ederek) artık yaşarken de ölüyken de yüklenmem."*

Rivayet edilir ki; Said b. Zeyd b. Amru, Ömer'e şöyle dedi: *"Sen müslümanlardan birisini işaret etseydin (birisini tavsiye etseydin). Halk seni güvenilir sayar."* Bunun üzerine Ömer, dedi ki: *"Ben arkadaşlarımda kötü bir hırs görüyorum."* Daha sonra devamla dedi

ki: "Şu iki kişiden birisi bana ulaşıyorsa, güvendiğimden dolayı bu işi ona verirdim: Ebu Huzeyfe'nin azad olmuş kölesi Sâlim ve Ebu Ubeyde b. el-Cerrâh." Daha sonra Ömer (رضي الله عنه), görüş teatisinden sonra çok geçmeden kendisinden sonra Hilâfet makamına gelecek kişiyi belirlemeleri için şu altı kişilik şura heyetini oluşturdu. Onlar: Osman b. Affân, Ali b. Ebu Talib, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Said b. Ebu Vakkâs. Bunları belirledikten sonra Ömer (رضي الله عنه) dedi ki: "Bu iş için Rasulullah (ﷺ)'in kendilerinden razı olarak vefat ettiği bu kişilerden daha müstahak birisini bulamıyorum. Bunlardan hangisi seçilirse, o benden sonra halifedir." Bu kişilerin isimlerini zikrettikten sonra sözlerine şunu ekledi: "Eğer Said seçilirse o halife olur. Aksi halde onlardan hangisi halife seçilirse Said'den yardım istesin. Zira ben onu aczinden ve hıyanetinden dolayı azletmedim."

İşte bu nasslarda görüldüğü gibi, müslümanlar Ömer'den yerine halife olacak birisini tavsiye etmesini istemişlerdi. Onların talebi üzerine Hilâfet altı kişilik bir guruba hasredilmiştir ve onlar insanlara ilân edilmiştir. Müslümanlardan onlardan birisini seçmeleri istenmiştir.

Buna binaen, Ümmet Meclisi görüş beyan etmede müslümanların vekili olduğu için, halife adaylarını belirli isimlerle ve sınırlı bir sayı ile belirler ve insanlara ilân eder.

İkinci ve üçüncü şıkkın deli:

Buhari'nin, Ömer'in Hilâfet'i kendilerine hasrettiği altı kişiden birisinin seçilmesi ve ona müslümanların biatı hakkındaki rivayetinde geçen husustur. Buhari'nin rivayetinde, Misver b. Mahreme şunu haber vermiştir:

"Ömer'in belirlediği kişiler toplanıp istişare ettiler. Bu istişare esnasında, Abdurrahman b. Avf onlara şöyle dedi: "Ben bu iş üzerinde sizinle yarışacak kişi değilim. Fakat siz isterseniz sizin için sizden birisini seçerim." Onlar bu işi Abdurrahman'a verdiler. Onlar, içlerinden birisini seçme işini Abdurrahman'a verince, insanlar Abdurrahman'a yöneldiler. Öyle ki, o altı kişiye tabi olup da onun arkasından yürümeyen hiç bir kimse görmedim. İnsanlar hep Abdurrahman'a yöneliyorlar, o gece onunla istişare ediyorlardı. Ta ki Osman'a biat ettiğimiz gecenin sabahına kadar bu iş böyle devam etti. (Misver devamla dedi ki): "O gece, gece yarısı Abdurrahman bana geldi, ben uyanıya kadar kapıyı çaldı ve dedi ki: "Bakıyorum uyuyorsun. Halbuki ben Allah'a yemin ederim ki, bu gece daha

gözümü kapamadım. Git, hemen Zübeyr ve Saad'ı çağır." Onları çağırdım. Abdurrahman, onlarla istişare ettikten sonra beni çağırdı ve *"Bana Ali'yi çağır"* dedi. Ali'yi çağırdım. Abdurrahman, şafak sökmesine yakın oluncaya kadar onunla gizli görüştü. Sonra Ali (ﷺ) onun yanından halife olmak arzusu ile ayrıldı. Abdurrahman da Ali'den bir şey gelir diye korkuyordu. Sonra bana, *"Osman'ı çağır"* dedi. Onu çağırdım. Müezzîn, sabah ezanını okuyuncaya kadar da onunla gizli olarak görüştü. Halk sabah namazını kıldıktan sonra o altı kişilik grub camide minberin yanında toplandılar. Abdurrahman, Muhacir ve Ensar'dan Medine'de olanlara ve ordu komutanlarına haber gönderdi. (Onlar Ömer'in o görüşünü muvafık bulmuşlardı.) Herkes toplandığında Abdurrahman Kelime-i Şehadet'i söyledi ve daha sonra şöyle dedi: *"Ey Ali, ben halkın durumuna baktım. Onların Osman'dan yüz çevirdiklerini görmedim. Nefsin için bir yol kılma (bu hususta kötü düşünme)."* dedi. Ve Osman'ın elini tutarak; *"Allah'ın, Rasulü'nün ve ondan sonraki iki halifenin Sünneti üzerine sana biat ediyorum."* dedi. Ve Abdurrahman b. Avf, Osman'a biat etti. Muhacirler, Ensar, ordu komutanları ve orada bulunan müslümanlar da Osman'a (ﷺ) biat ettiler."¹

İşte bu olay, gayet açıktır ki; Abdurrahman b. Avf, halkın reyini/görüşünü almıştır. Onun, halkın görüşünü öğrenmesi, seçim ameliyesi yapması manasına gelir. Sonra halkı, toplayıp halkın kimi istediğini ilân etti. Nitekim dedi ki: *"Halkın durumuna baktım, onların Osman'dan yüz çevirdiklerini görmedim."*

İşte bu, 2. şıkkın delilidir. Daha sonra Osman'ın ismi ilân edildikten sonra halk ona biat etmeye koştu. Bu da **3. şıkkın delilidir.**

Dördüncü şıkka gelince:

Biat farz-ı kifayedir, farz-ı ayın değil. Fakat Rasul (ﷺ)'in şu sözünden dolayı her müslümanın boynunda biatın bulunması farz-ı ayındır. Rasulullah (ﷺ) dedi ki:

*وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً "Boynunda bir biat olmadan ölen kimse, cahiliyye ölümü ile ölmüş olur."*²

Müslümanın boynunda biatın bulunması için mutlaka imamını tanınması gerekir. Bundan hareketle bütün müslümanların, Hilâfet'in müstahak olduğu kişiye verildiğini bilmesi lazımdır. Böylece müslümanlar için kimin halife olduğu halka ilân edilir ta ki halifenin

¹ Buhari

² Müslim, K. İmarah, 3441

nasbı haberi bütün ümmete ulaşsın ve müslümanlar kimin halife olduğunu bilsinler. Ancak onların bu bilgisi kısa da olsa yeterlidir. Böylelikle onlar, başkalarından onu ayırt eden isminin zikredilmesiyle filân kişinin halife olduğunu bilirler. Bilirler ki o kişi, kendisini Hilâfet'e ehil kılan sıfatlara haizdir. Bu iki hususu; halifenin ismi ve halifede bulunması gereken sıfatları bilmekle halife hakkında müslümanlar için lazım olan kısa bilgi gerçekleşmiş olur.

MADDE - 34: “Halifeyi nasb eden ümmettir. Fakat Şeriat'a uygun bir şekilde kendisine biatla Hilâfet sözleşmesi tamamlanınca, ümmet onu azletme/ görevden alma yetkisine sahip değildir.”

Bu maddenin iki şıkkı vardır: **Birincisi**, halifeyi nasb edenin ümmet olduğu. **İkincisi**, ümmetin onu azletme yetkisine sahip olmayışı.

Birinci şıkka gelince:

Onun delili biat hadisesidir. Zira hiç bir kimse biat olmaksızın Hilâfet makamına sahip olamaz. Çünkü ancak biat, halifeyi nasb etmenin yoludur. Bu husus, müslümanların Rasul (ﷺ)'e biatları, Rasul (ﷺ)'in bize biatı emretmesi ve raşid halifelerden her birisinin ancak biat ile yönetime gelmeleri, halife olmaları ile sabittir.

Müslümanların Rasul (ﷺ)'e biatlarına gelince: Bu biat nübüvvet/peygamberlik üzerine bir biat değildi. Bu biat, ancak yönetim üzerine bir biattı. Zira bu biat, amel üzerine biattı, tasdik üzerine biat değildi.

Rasul (ﷺ)'in bize biatı emretmesine gelince: Bu hususta bir çok hadis vardır. Bunlardan birisi, Rasul (ﷺ)'in şu sözüdür:

*"Boynunda bir biat olmadan ölen kimse, cahiliyye ölümü ile ölmüş olur."*¹

Ayrıca Rasul (ﷺ), bülüğa ermemiş çocuğun biatını kabul etmemiştir. Nitekim *"هُوَ صَغِيرٌ"* **"O çocuktur."**² deyip başını okşayıp ona dua ederek Abdullah b. Hişam'ın biatını red etmiştir.

¹ Müslim, K. İmarah, 3441

² Buhari, K. Ahkam, 6670

Raşid halifelerin ancak biatla Hilâfet makamına gelmiş olmalarına gelince: Bu husus da onların her birisinin biatında sabit olmuştur. Özellikle Ömer'in biatında. Zira Ebu Bekir (ؓ), üç ay müddetle müslümanlarla yapmış olduğu istişareden sonra Ömer (ؓ)'ı yerine halife olması için tavsiye etmiştir. Ebu Bekir (ؓ) vefat edince, Ömer (ؓ) bu tavsiye ile halife olmamıştır. Fakat müslümanlar ona biat etmişlerdir. Ömer (ؓ) bu biatla halife olmuştur.. İşte birinci şıkkın delilleri bunlardır.

İkinci şıkka gelince:

Bunun delili; münker işlese, zulüm yapsa da açık küfür olmadıkça halifeye itaata teşvik edilmesidir. Şöyle ki:

مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَيْئًا فَمَاتَ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

"Emirinden hoşlanmadığı bir şey gören kimse ona sabretsin. Zira bir karış kadar cemaattan ayrılan (halifenin sultanından çıkan) hiç bir kimse yoktur ki, öldüğünde cahiliye ölümü ile ölmemiş olsun."¹

(اميره) "emiri" kelimesi, burada geneldir. Bu kelimenin altına halife de girer. Çünkü halife, "emir-el mü'minindir"/mü'minlerin emiridir.

Ebu Hureyre, Nebî (ﷺ)'den şöyle dediğini rivayet etti:

كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ تُكْتَرُ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ قُوا بَيْعَةَ الْأَوَّلِ فَلَا أَوَّلَ وَأَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ **"İsrail oğullarını Nebîler yönetiyordu. Her ölen bir Nebî'nin yerine bir başka Nebî geliyordu. Halbuki benden sonra Nebî yoktur. Benden sonra halifeler, bir çok halifeler olacaktır."** Ashab, "Böyle bir zamanda bize ne emredensiniz?" dediler. Allah Rasulü; **"Birinciye verdiğiniz biatı yerine getirin, daha sonra ondan sonra gelen birinciye. Daha sonra onların haklarını veriniz. Şüphesiz Allah, onlara tebaalarına yaptıklarından hesap soracaktır."**²

Taberânî'de Yezid b. Seleme el-Ca'afî'nin rivayet ettiği hadiste: **"Başımızda bizi haktan dolayı cezalandırıp bize ait olan hakkı bize men eden emirler olduğunda onlarla savaşılmı mı?"** denildi. Rasul (ﷺ) dedi ki:

¹ Buhari, K. Fiten, 6531

² Müslim, K. İmarah, 3429

عَلَيْهِمْ مَا حُمِّلُوا وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ " Onlar taşıdıklarından siz de taşıdığınızdan sorumlusunuz."¹

Avf b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre dedi ki: "Rasul (ﷺ)'i şöyle derken işittim:

خِيَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَشَرَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ قَالُوا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَابِذُهُمْ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ إِلَّا مَنْ وَلِيَ عَلَيْهِ وَالْإِرَاءَةُ يَأْتِي شَيْئًا مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَلْيَكْرَهُ مَا يَأْتِي مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا يَنْزِعَنَّ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ "İmamlarınızın hayırlıları, sizin kendilerini sevdikleriniz onların da sizi sevenleri, onlara dua ettikleriniz onların da size dua edenleridir. İmamlarınızın şerlileri ise, sizin kendilerine buğz ettikleriniz, onların da size buğz edip sizi lânetleyenleridir." Biz, "Ey Allah'ın Rasulü, bu durumda onlara karşı gelelim mi?" dedik. Rasul (ﷺ) şöyle dedi: "Hayır. Aranızda namazı ikâme ettikleri müddetçe (karşı gelmeyin). Dikkat edin! Başına bir vali tayin edilen kimse onu Allah'a ma'siyetten olan bir şey yaparken görürse, bu hususta onu kerih görsün. Fakat ona itaattan elini çekmesin!"²

Huzeyfe b. el-Yeman'dan rivayetle Rasulullah (ﷺ) şöyle buyurdu:

يَكُونُ بَعْدِي أُمَّةٌ لَا يَهْتَدُونَ بِهَدَايَ وَلَا يَسْتَتُونَ بِسُنَّتِي وَسَيَقُومُ فِيهِمْ رَجَالٌ قُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الشَّيَاطِينِ فِي جُفْمَانِ الْإِسْ قَالَ قُلْتُ كَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ قَالَ تَسْمَعُ وَتَطِيعُ لِلْأَمِيرِ وَإِنْ ضَرَبَ ظَهْرَكَ وَأَخَذَ مَالَكَ فَاسْمَعْ وَأَطِع "Benden sonra benim yolumdan gitmeyen, sünnetime uymayan imamlar olacaktır. Aranızda insan cisminde kalpleri şeytan kalbi olan adamlar türeyecektir." Ben (Huzeyfe), "Bu duruma ulaşırsam ne yapayım, ya Rasulullah?" dedim. Rasulullah (ﷺ) dedi ki: "Dinleyeceksin ve itaat edeceksin. Sırtına vursa, malını alsa da dinle ve itaat et."³

Ebu Zerr'den rivayetle Rasulullah (ﷺ) şöyle dedi:

يَا أَبَا ذَرٍّ كَيْفَ أَنتَ عِنْدَ وِلَاةٍ يَسْتَأْذِنُونَ عَلَيْكَ بِهَذَا الْقِيَاءِ قَالَ وَالَّذِي بَعَلَكَ بِالْحَقِّ أَضْعُ سِنْفِي عَلَى عَاتِقِي فَأَضْرِبْ "Ey Ebu Zerr, bu gölgeden bile seni mahrum edecek valilerin yanında halin nice olur!" Ben; "Seni hakla gönderene yemin ederim ki, kılıcımı boynuma asıp sana kavuşasıya kadar onlarla savaşıyorum" dedim. Rasul (ﷺ) dedi ki:

¹ Müslim, K. İmarah, 3433

² Müslim, K. İmarah, 3448

³ Müslim, K. İmarah, 3435

"Senin için ondan daha hayırlı bir şeyi sana göstereyim mi? Bana kavuşasıya kadar sabredersin."¹

Bu hadislerin hepsinde, halifenin azlini gerektirecek şeyleri yaptığı halde Rasul (ﷺ) ona itaati, zulmüne karşı sabretmeyi emretmektedir. Bu da gösteriyor ki, ümmet halifeyi azletme yetkisine sahip değildir.

Ayrıca Rasulullah (ﷺ), bir bedevî Arabînin biatını bozmayı red etti. Cabir b. Abdullah (r.anhuma) rivayetle; bir Arabî Rasulullah (ﷺ)'e biat etti. Sonra kendisine şiddetli bir hastalık isabet edince, Rasulullah (ﷺ)'e; *"Benim biatımı boz"* dedi. Rasulullah (ﷺ), kabul etmedi. Daha sonra geldi ve yine, *"Biatımı boz"* dedi. Rasulullah (ﷺ) yine kabul etmedi. Sonra bedevî Arabî, Medine'yi terk etti. Rasulullah (ﷺ) dedi ki:

الْمَدِينَةُ كَالْكُرْ تَنْفِي خَيْبَهَا وَتَنْصَعُ طَيْبَهَا **"Medine, körük gibidir. Kötülerini dışarı püskürtür, iyilerini işler."**²

Buradan görülüyor ki, biat hasıl olunca biat edenleri bağlıyor. Bunun manası, *"Biat edenler halifeyi azletme hakkına sahip değildirler"* demektir. Zira halifeye yapmış oldukları biatı bozma hakları yoktur. Şöyle denilmez: *"O Arabî, biatını bozarak İslâm'dan dışarı çıkmak istiyordu, devlet reisine itaattan dışarı çıkmak değil."* Böyle denilmez. Çünkü, öyle olsaydı onun işi irtidat olurdu ve Rasul (ﷺ) onu öldürtürdü. Çünkü mürted öldürülür. Onun için, o bedevî İslâm'dan değil itaattan dışarı çıkmak istiyordu.

Buna binaen müslümanlar için, biatlarından dönmeleri doğru değildir. Böylece halifeyi azletme yetkisine sahip değildirler. Fakat Şeriat, bir azle/görevden uzaklaştırmaya gerek olmadan halifenin ne zaman kendiliğinden azlolunacağını/görevinden alınacağını ve ne zaman görevinden uzaklaştırılmaya müstahak olacağını açıklamıştır. Bu aynı şekilde, halifeyi azletmek ümmetin hakkıdır demek değildir...

MADDE - 35: "Halife, devlettir. Devlete ait bütün yetkilere sahiptir. Böylece halife şu yetkilere sahiptir:

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Ensar, 20579

² Buhari, K. Hac, 1750

- 1- Benimsediği şer'î hükümleri yürürlüğe koyar. böylece bu hükümler, kendilerine itaatin farz olduğu, muhalefetin caiz olmadığı kanunlar olur.
- 2- Devletin dahili ve harici siyasetinin her ikisinden sorumludur. Ordunun komutanlığını üstlenir. Harb ilân etmek, sulh, mütareke ve diğer anlaşmaları yapma hakkına sahiptir.
- 3- Yabancı elçileri kabul ve red etmek, müslüman elçileri tayin ve azletmek ona aittir.
- 4- Muavinleri ve valileri tayin ve azleder. Esasen bunların hepsi halifeye karşı sorumlu oldukları gibi ümmet meclisine karşı da sorumludurlar.
- 5- Başkadıyı, daire müdürlerini, ordu komutanlarını, alay emirlerini tayin ve azleder. Bunların hepsi de halifeye karşı sorumludurlar, ümmet meclisine karşı sorumlu değildirler.
- 6- Devlet bütçesinin gereğine göre dağıtılacağı şer'î hükümleri benimser/kanun yapar. İster gelire isterse gidere ait meblağ ve bütçe fasıllarını tespit eder.”

Bu maddenin delili; Dinin hükümlerini uygulaması ve İslâm Davetini aleme taşıması için dünyadaki bütün müslümanlara ait bir genel başkanlık olması bakımından Hilâfet'in vakıasıdır.

Şu var ki; "Devlet" lafzı, ıstılahi bir lafızdır. Bunun manası, milletlerin bakışının değişimi ile değişir. Meselâ; batılılar, devlet tabiri ile ülke, oradaki yaşayanlar ve yöneticilerin toplamını kastederekler. Çünkü onlara göre devlet, vatan diye isimlendirdikleri sınırların içerisinde kurulur. Onlara göre egemenlik halka aittir. Onlara göre yönetim yani otorite ferdî değil cemaîdir (kollektiftir). Buradan hareketle devlete bu mefhumu vermişlerdir. Yani vatan diye isimlendirdiklerinin, vatandaş diye isimlendirdiklerinin ve yönetimi bilfiil yürüten yöneticilerin toplamına devlet demektedirler. Bunun için batılılarda bir devlet reisi yani yöneticilerin, halkın ve ülkenin reisi, bir de hükümet reisi ya da başbakan yani yöneticilerin reisi olduğunu görürsün.

İslâm'da ise; daimi sınırlar yoktur. Zira davetin aleme taşınması farzdır. İslâm otoritesinin başka bir beldeye geçmesiyle sınırlar değişir. **Vatan** kelimesi ile ancak şahsın sürekli ikâmet yeri yani evi

ve beldesi kasd edilir. Bu kelime ile kesinlikle bundan fazla bir şey kasd edilmez. **Egemenlik** ancak Şeriat'a aittir, halka ait değil. Böylece yöneticiler ve ümmet Şeriat'ın iradesine göre hareket ederler. yönetim yani otorite cemaî/kolektif değil ferdîdir. Zira Rasul (ﷺ) buyurdu ki:

"Üç kişilik bir grup halinde yolculukta olduğunuzda aranızda birisini emir yapın."

"Üç kişilik bir grup yolculuğa çıktığında aralarından birisini emir yapsınlar."¹

"İki halifeye (aynı anda) biat edildiğinde onlardan sonuncusunu öldürün."²

İşte buradan açığa çıkıyor ki; İslâm'da devletin manası, diğer sistemlerdeki devlet manasından farklıdır. İslâm'da "**devlet**" kelimesi ile kasd olunan ancak sultan/otorite sahibi ve melik/yönetim sahibidir. Devletin yetkileri sultanın (otorite sahibinin) yetkileridir. Madem ki sultayı/otoriteyi yüklenen halifedir, onun için halife devlettir. İşte bu maddenin "halife devlettir" sözü buradan alınmıştır.

Rasul (ﷺ), Medine'de İslâm Devleti'ni kurunca sultayı/otoriteyi üzerine almıştı. Böylece otoritenin tamamı elindeydi. Otorite ile ilgili tüm yetkiler ona aitti. Bu durum o (ﷺ) Refîki Alaya göçesiye kadar hayatı boyunca böyle devam etti. Ondan sonra raşid halifeler geldiler. Onlardan her bir halife, otoritenin tamamını üzerine alıyor ve otorite ile ilgili yetkilerin tamamına sahip oluyordu. İşte bu halifenin devlet olduğuna dair bir başka delildir.

Ayrıca Rasul (ﷺ), emire karşı çıkmaktan sakındıran, ona karşı çıkmayı "sultadan/otoriteden dışarı çıkmak" lafzı ile ifade etmiştir. Rasul (ﷺ) şöyle demiştir:

"Kim emirinde hoşlanmadığı bir şey görürse, sabretsin. Zira sultadan (otoriteden) bir karış dışarı çıkan ancak cahiliyye ölümü ile ölür."³

Hilâfet mü'minlerin emirliğidir. Halife, sultandır/ otorite sahibidir ve otorite yetkilerinin tamamına sahiptir.

Denebilir ki; "Halife için belirli yetkiler hakkında hadisler varid olmuştur. Meselâ, Rasul (ﷺ)'in şu sözü gibi:

¹ Ebu Davud, K. Cihad, 2241

² Müslim, K. İmarah, 3444

³ Müslim, K. Fiten, 6530

الْجِهَادُ وَاجِبٌ عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ بَرٍّ كَانَ أَوْ فَاجِرًا **"İster iyi ister zalim olsun her emir ile birlikte cihada çıkmak size farzdır."**¹

Böylece halife ancak Şeriat'ın kendisi için belirlediği yetkilere sahip olur, başkasına sahip olmaz.

Buna cevap şöyledir: Hilâfet'in dünyadaki müslümanların genel başkanlığı olmasının manası, ancak onun devlet olmasıdır. Onun için halife, devlet yetkilerinin tamamına sahip olur. Halifenin sultan/otorite sahibi olmasının manası; halife devlettir ve devlet yetkilerinin tamamına sahiptir, demektir. Şeriat koyucunun halife için belirli yetkiler beyan etmiş olması, ancak Şeriat koyucunun halifeye vermiş olduğu kapsamlı yetkilerinden tafsilât için bir beyandır. Yoksa bunun manası, halifenin yetkilerini saymak ve onu bu yetkilerle sınırlandırmak değildir. Zira otoritenin tamamını eline almış olması ve otorite yetkilerinin hepsini kendisine ait kılmış olması bakımından Rasul (ﷺ)'in fiili, halifenin devlet olduğuna ve bütün devlet yetkilerine sahip olduğuna dair bir delildir. Onun için kendisinden sonra raşid halifeler hep bu minval üzere seyretmişler/hareket etmişlerdir.

İşte bu, bu maddeye dair icmali delildir. **Bu maddede halifenin sahip olduğu yetkileri saymaya gelince;** bu, devlette mevcut yetkilerin vakıasından dolayı, bu yetkilerden tafsili hükümlerin beyan edilmesi için bir sayımdır.

Bu maddede geçen altı şık için tafsili delillere gelince:

1. şıkkın delili: Sahabelerin icmaıdır. Şöyle ki: "Kanun" lafzı ıstılahi bir lafızdır. manası; "İnsanların kendisine göre hareket etmesi için sultanın/otorite sahibinin çıkarttığı emirdir." Nitekim "kanun" şöyle tarif edilmiştir: "Sultanın/otorite sahibinin halkı, alâkalarında kendilerine uymaya mecbur kıldığı kaideler toplamıdır." Yani sultan/otorite sahibi, belirli hükümlerle emredince bu hükümler, insanların kendilerine uymak zorunda oldukları kanun olurlar. Sultan, o hükümlerle emretmezse kanun olmazlar ve insanlar o hükümlerle zorunlu olmazlar.

Müslümanlar şer'î hükümlerle hareket ederler. Zira onlar Allah'ın emir ve nehiyelerine göre hareket ederler, sultanın emir ve nehiyelerine göre değil. Böylece müslümanların kendisine bağlı olarak

¹ Ebu Davud, K. Cihad, 2171

hareket ettikleri husus, şer'î hükümlerdir, sultanın/otorite sahibinin emirleri ve nehiyleri değil.

Ancak bu şer'î hükümlerin bazılarında sahabeler kendi aralarında ihtilafa düştüler. Bazısı şer'î nasslardan bir şey anlarken diğer bazısı başka bir şey anlıyordu. Onlardan her birisi, nasslardan kendi anlayışına göre hareket ediyordu. Onun nasslardan anlayışı, kendisi hakkında Allah'ın hükmü oluyordu. Fakat öyle şer'î hükümler vardır ki, ümmetin işlerinin güdülmesi; bütün müslümanların o hükümlerden bir görüş üzerine hareket etmelerini, herkesin kendi içtihadına göre hareket etmemelerini gerektirir. Nitekim bu durum bilfiil hasıl olmuştur. Zira Ebu Bekir (ؓ), malın müslümanlar arasında eşit olarak dağıtılması görüşünde idi. Çünkü mal, müslümanların hepsinin eşit şekilde hakkıydı. Ömer (ؓ) ise, Rasulullah (ﷺ)'e karşı savaşan kimseye onunla beraber savaşan kimse gibi (eşit olarak) verilmesini fakire zengine verildiği kadarı ile verilmesini uygun görmüyordu. Fakat Ebu Bekir (ؓ) halife idi ve kendi içtihadı ile amel edilmesini emretti. Yani "malı eşit olarak dağıtma" içtihadını benimseyip kanun yaptı. Müslümanlar bu hususta ona tabi oldular. Kadılar, valiler bu görüşe göre hareket ettiler. Ömer (ؓ) da bu görüşe boyun eğdi ve Ebu Bekir'in içtihadı ile amel edip onu uyguladı. Ömer (ؓ), halife olunca Ebu Bekir (ؓ)'in görüşüne muhalif olan görüşü benimsedi. Yani kendi görüşü olan "*malı eşit derecelerde değil de farklı derecelerde dağıtma*" görüşü ile emr etti. Malı, İslâm'a girmedeki önceliğe ve ihtiyaca göre dağıttı. Müslümanlar bu görüşe uydular. Valiler ve kadılar bu görüşle amel ettiler. Böylece belirli hükümleri benimseme ve onlarla amel etmeyi emr etme hakkının imama ait olduğuna dair ve müslümanlara; kendi içtihadlarına muhalif olsa bile imamın benimsediği o hükümlere itaat etmelerinin, kendi içtihad ve görüşleriyle ameli terk etmelerinin farz olduğuna dair sahabelerin icmai vukuu bulmuştur. İşte bu benimsenen hükümler kanundurlar. Bundan dolayı, kanunları belirlemek sadece halifenin hakkıdır. Bu hususta ondan başkası kanun belirleme hakkına sahip değildir.

2. şıkka gelince: Bunun delili, Rasul (ﷺ)'in amelidir. Zira Rasul (ﷺ), bizzat kendisi valileri ve kadıları tayin ediyor ve onları hesaba çekiyordu. Yine o (ﷺ), alış-verişi denetliyor, aldatmayı men ediyordu. İnsanlara malı dağıtıyordu. İşsize iş bulmasında yardım ediyordu. Devletin dahili tüm işlerini yürütüyordu.

Aynı şekilde o (ﷺ), krallara (zamanının devlet başkanlarına) muhatab oluyor, elçileri ve heyetleri kabul ediyordu. O (ﷺ), devletin tüm dış işlerini yürütüyordu.

Ayrıca Rasul (ﷺ), ordunun liderliğini/komutasını bilfiil üstleniyordu. Zira gazvelerde bizzat kendisi savaşın liderliğini/komutasını üstleniyordu. Seriyeleri (5 ile 300 ya da 400 kişilik askerî birlikleri) o gönderir ve komutanlarını tayin ederdi. Hatta Usame b. Zeyd'i, Şam beldesine göndermek için bir seriyenin başına komutan olarak tayin edince, bazı sahabeler Usame'nin yaşının küçük olmasından dolayı bu tayin işini hoş bulmadılar. Fakat Rasul (ﷺ) onları Usame'nin komutanlığını kabule mecbur kıldı. Bu da gösteriyor ki, halife ordunun sadece baş komutanı değil, fiilî lideri/komutanıdır.

Ayrıca Rasul (ﷺ), Kureyş'e karşı harb ilân etti. Kureyza oğullarına, Nadir oğullarına, Kaynuka oğullarına, Hayber'e, Rum'a karşı harb ilân etti. Böylece her başlayan harbi o (ﷺ) ilân ediyordu. Bu da gösteriyor ki, harb ilân etmek ancak halifenin hakkıdır.

Ayrıca Rasul (ﷺ), Yahudilerle anlaşmalar yaptı. Mudlec oğulları ve onların müttefikleri olan Damre oğulları ile anlaşmalar yaptı. Eyle sahibi Yuhanna b. Raube ile anlaşma yaptı. Hudeybiye anlaşmasını yaptı. Hatta müslümanlar Hudeybiye anlaşmasından hoşnut olmayıp öfkelenmelerine rağmen Rasul (ﷺ) onlara cevap vermeyip onların görüşlerini red etti ve anlaşmayı imzaladı. Bu da gösteriyor ki, ister sulh anlaşması ister ise başka anlaşmalar olsun, anlaşmaları başkası değil halife imzalar.

3. sıkka gelince: Bunun delili, Rasul'ün fiilidir. Zira Rasul (ﷺ), Müseyleme'nin iki elçisini kabul etti. Ebu Râfi'i'yi Kureyş'ten bir elçi olarak kabul etti. Heraklius'a, Kisra'ya, Mukavkis'a, Huyre Kralı Hâris el-Gassani'ye, Yemen kralı Hâris el-Himeyri'ye, Habeş kralı Necaşi'ye elçiler gönderdi. Osman b. Afvan'ı, Hudeybiye'de Kureyş'e elçi olarak gönderdi. Bu da gösteriyor ki elçileri kabul ve red eden, elçiler tayin eden halifedir.

4. sıkka gelince: Bunun delili de, Rasul (ﷺ)'in fiilidir. Zira Rasul (ﷺ), valileri tayin ediyordu. Nitekim Muaz'ı, Yemen'e vali tayin etti. Valileri azlediyordu. Nitekim el-Alâ İbn el-Hadrami'yi, Bahreyn valiliğinden azl etti. El-Alâ'yı, Bahreyn halkı kendisinden şikayetçi olduğu için azl etti. Bu da gösteriyor ki valiler, halifenin

önünde mesul oldukları gibi vilâyet halkı karşısında da mesuldürler. O halde valiler, Ümmet Meclisi önünde de sorumludurlar. Çünkü Ümmet Meclisi, vilâyetlerin tamamını temsil eder. Bu izahat valilerle ilgili idi.

Muavinlere gelince; Rasul (ﷺ)'in iki muavini/ yardımcısı vardı. Bunlar; Ebu Bekir ve Ömer idiler. Hayatı boyunca onları azletmedi ve onlardan başkasını da muavin yapmadı. Onları muavin olarak tayin eden de kendisi idi. Fakat onları azletmedi. Ancak madem ki muavin sultayı ancak halifeden alır ve halifenin naibi mesabesindedir. Onun için vekile kıyasen muavini azletme hakkı vardır. Çünkü vekil kılının, vekilini azl etme hakkı vardır.

5. şıkka gelince: Bunun delili de, Rasul (ﷺ)'in fiilidir. Rasul (ﷺ), Ali (ﷺ)'i Yemen'e kadı tayin etti. Ukbe b. Amir'den yapılan rivayete göre dedi ki: "İki hasım (birbiri ile anlaşmazlığa düşmüş kişi) Rasulullah (ﷺ)'e geldiler. Rasulullah (ﷺ), bana (Ukbe'ye); **"İkisi arasında hükmet"** dedi. Ben, **"Bu işe siz daha evlâsınız"** dedim. **"Öyle olsa da hükmet"** dedi. **"Ne üzere hükmedeyim"** dedim. Dedi ki:

"Hükmet..." فَإِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَصَبْتَ الْقَضَاءَ فَلَكَ عَشْرَةٌ أَجُورٍ وَإِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَخْطَأْتَ فَلَكَ أَجْرٌ وَاحِدٌ **Zira isabet edersen senin için on ecir, hata edersen bir ecir var."**¹

Said (b. Mansur) Sünen'inde Amr İbn el-Ass'tan rivayet ettiğine göre, Amr İbn el-Ass dedi ki: "Rasulullah (ﷺ)'e iki hasım geldiler. Rasul (ﷺ) bana; **"Ey Amr, onlar arasında hükmet"** dedi. Ben, **"Siz benden daha evlâsınız, ya Rasulullah"** dedim. Rasulullah (ﷺ) dedi ki:

"Eğer onlar arasında hüküm vermede isabet edersen sana on hasene (iyilik, sevab) var, hata edersen bir hasene var."²

Ömer (ﷺ), kadılar tayin ediyor ve azlediyordu. Nitekim Şureyh'i Küfe'ye, Ebu Musa'yı Basra'ya kadı olarak tayin etti. Şureyhbil b. Hasene'yi Şam vilâyetindeki valilikten azletti ve oraya Muaviye'yi vali olarak tayin etti. Şureyhbil, Ömer'e; **"Beni acizlikten mi yoksa hıyanetlikten dolayı mı azlettin"** dedi. Ömer; **"Hayır, hiç birisinden dolayı değil. Lakin ben daha güçlü birisini tayin etmeyi istedim"** dedi.

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Şamiyyin, 17157

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Şamiyyin, 17157

Ali (ؑ), Ebu el-Esved'i vali olarak tayin etti, daha sonra da onu azletti. Ebu el-Esved; *"Beni niye azlettin. Ne hıyanet ettim ne de suç işledim"* dedi. Ali (ؑ); *"Ben, iki hasıma senin sesinin yükseldiğini gördüm"* dedi.

Ömer ve Ali (r. anhumâ) bu işi sahabelerin görmesi ve işitmesi dahilinde yaptılar. Onların ikisi de yaptıkları bu işlerden dolayı sahabelerce kınanmadılar. İşte bütün bunlar, halifenin genel olarak kadılar tayin etme hakkına ve yetkisine sahip olduğuna dair delildirler. Aynı şekilde vekâlete kıyasen halifenin kadılar tayin etmesi için kendisine naib tayin etmesi hakkı ve yetkisi de vardır. Zira halifenin kendisi için caiz olan tasarruflarından her husus için kendisine vekil tayin etmesi hakkının olduğu gibi yetkilerinden olan her husus için kendisine naib tayin etmesi hakkı vardır.

Daire müdürlerini tayin etmesine gelince; Rasul (ﷺ), devletin işlerini idare etmesi için kâtibler tayin etmiştir. Bu kâtibler, daire müdürleri mesabesindeydiler. Nitekim hâris b. Avf el-Meryî'yi mühüründen sorumlu olarak görevlendirdi. Muaykîb b. Ebu Fatıma'yı ganimetlerden sorumlu kıldı. Huzeyfe b. el-Yemani'yi Hicaz ürünlerinden alınanları (zekat, öşür v.b) yazması için atadı. Zübeyr b. Avvâm'ı zekat mallarını yazmakla görevlendirdi. Muğire b. Şube'yi borçlanmalar ve diğer muameleleri yazmakla görevlendirdi. v.b.

Ordu komutanları ve sancak emirlerine gelince; Rasul (ﷺ), Hamza b. Abdulmuttalib'i deniz sahilinde Kureyş kervanının önünü kesmesi için 30 kişiden oluşan bir seriyenin başına komutan olarak tayin etti. Muhammed b. Ubeyde b. el-Haris'i 60 kişiden oluşan bir seriyenin başına tayin edip Kureyş'le karşılaşması için Rabiğ Vadisi'ne gönderdi. Said b. Ebu Vakkas'ı 20 kişilik bir seriyenin başına tayin edip Mekke'ye doğru göndermişti. İşte böyle, Rasul (ﷺ) ordunun komutanlarını tayin ediyordu. Bu da gösteriyor ki, ordu komutanları ve sancak emirlerini halife tayin eder.

İşte bu tayin edilenlerin hepsi de başka birisinin önünde değil ancak Rasulullah (ﷺ)'in önünde mesuldüler. Bu da gösteriyor ki; kadılar, daire müdürleri, ordu komutanları ve diğer görevliler ancak halifenin önünde mesuldürler, Ümmet Meclisi önünde mesul değildirler. Ümmet Meclisi önünde yönetici oldukları için ancak muavinler, valiler ve amiller mesuldürler. Bunlardan başkası Ümmet

Meclisi önünde mesul değildirler. Fakat hepsi de halife önünde mesuldürler.

6. sıkka gelince: Devletin gelir ve giderleriyle ilgili bütçesi ancak ve ancak şer'î hükümlere göre tanzim olunur. Şer'î hükme uygun olmadıkça bir kuruluş dahi ne toplanır ne de harcanır. Ancak harcamaların ayrıntıları ya da "bütçe bölümleri" diye isimlendirilen halifenin görüş ve içtihadına bırakılır. Aynı şekilde gelir bölümleri de halifenin görüş ve içtihadına bırakılır. Meselâ; halife, haraç arazisinden alınan haraç şöyle olsun, alınan cizye de şöyle olsun diye karar alabilir. Bu ve benzerleri gelir bölümleriyle ilgili örneklerdir. Halife, yollara şöyle harcanacak, hastanelere şöyle diyebilir. Bu ve benzerleri de harcamalar bölümleriyle ilgili örneklerdir.

Böylece bu hususta hep halifenin görüşüne başvurulur. Bu hususta görüşü ve içtihadı doğrultusunda karar kılan da halifedir. Zira Rasul (ﷺ), amillerin topladığı gelirleri bizzat kendisi alır ve onların harcamalarını kendisi üstlenirdi. Muaz'ı, Yemen'e vali tayin ettiğinde hasıl olduğu gibi, bazı valilere malları (devlete ait gelirleri) teslim almaya ve onları harcamaya izin verirdi. Daha sonra raşid halifelerden her birisi, halife vasfı ile kendi içtihadı ve görüşüne göre malları yalnız kendisi alıyor ve harcıyordu. Onlardan hiç birisine bu hususta sahabeler tarafından karşı çıkılmadı, kerih görülmedi. Halife bu hususta kendisine izin vermedikçe, bir kuruluşun dahi alınması ve harcanmasında tasarrufta bulunan, halifeden başka hiç bir kimse yoktur. Meselâ; Ömer (رضي الله عنه), Muaviye'ye bu izni verdi. Zira o, onu genel vali yaptı ki gelirleri toplar ve gerekli yerlere harcadı.

Bütün bunlar gösteriyor ki, devlet bütçesi bölümlerini ancak halife ya da onun kendisine naib kıldığı kişi belirler.

İşte bu maddenin tafsili delilleri bunlardır. Bütün bunları Rasul (ﷺ)'in şu sözü kapsamaktadır:

الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ **"İmam, çobandır ve güttüğünden/tebaasından sorumludur."**¹

Burada geçen (هو) "o" kelimesi, burada hasretmek/sınırlandırmak içindir. Yani tebaanın işlerini gütmekle ilgili hususların hepsi ancak halifeye aittir, onunla sınırlandırılmıştır. Vekâlete kıyasla

¹ Buhari, K. Cum'a, 844

halifenin, istediği kimseyi istediği şeye istediği biçimde kendisine naib etme hakkı ve yetkisi vardır...

MADDE - 36: “Halife, benimseme/kanun yapma hususunda şer’î hükümlerle mukayyedir/ bağlıdır. Böylece onun şer’î delillerden sahih bir şekilde alınmamış bir hükmü benimsemesi/kanun yapması haramdır.

Halife, benimsediği hüküm ve istinbat yolu/hüküm çıkartma metodu ile mukayyedir. Böylece onun,benimsemiş olduğu hüküm çıkarma metoduna çelişkili bir metoda göre çıkartmış olduğu bir hükmü benimsemesi caiz değildir. Yine onun, benimsemiş olduğu hükümlerle çelişen bir emir vermesi de caiz değildir.”

Bu maddede iki husus vardır:

Birincisi: Bu madde, hükümleri benimsemede halifeyi şer’î hükümlerle kayıtlı kılıyor. Yani onu, teşride/ yasamada ve kanun yapmada İslâm Şeriatı ile kayıtlı kılıyor.

Böylece halifenin İslâm Şeriatı'na muhalif benimseme yapması caiz değildir. Çünkü, Şeriat'a muhalif hükümler küfür hükümleridir. Eğer halife, İslâm Şeriatı'ndan başka yerden benimsediğini bilerek, İslâm Şeriatı'ndan başka bir yerden bir hüküm benimserse ona Allahu Teâlâ'nın şu sözü uygulanır:

"Kim Allah'ın indirdiği ile hüküm etmezse/yönetmezse işte onlar kâfirlerdir."¹

Eğer benimsediği o hükme itikad ederse, kâfir olmuştur ve İslâm dininden dönmüştür/mürted olmuştur. Eğer ona itikad etmez fakat son günlerinde Osman oğulları halifelerinin yaptıkları gibi, o hükmü İslâm'a muhalif değildir diyerek almışsa, o zaman haram işlemiş olur, kâfir olmaz.

Fakat onun bir şüpheli delili varsa meselâ; uygun gördüğü bir maslahat için hüküm koyarken kati delillerden bir delili yok da mesalihi mürsele veya zararları önleme, maslahatları celb etme veya amellerin neticeleri v.b. kaidelere dayanırsa, eğer bunları şer’î kaideler

¹ Maide: 44

ve şer'î deliller olarak görüyorsa, ne haram işlemiş ne de kâfir olmuş olur. Lâkin o hatalıdır. Onun istinbat ettiği o hüküm, bütün müslümanların nazarında şer'î hüküm olarak itibar olunur. Eğer halife benimserse o hükme itaat farz olur. Çünkü o, şüpheli delili olsa bile ve delilde hatalı olsa da bir şer'î hükümdür. Çünkü o, delilden hüküm çıkarmadaki hatalı kişi gibidir.

Her halükârda benimsemede İslâm Şeriatı ile kayıtlı olması, benimsemede, şer'î delillerden sahih bir şekilde istinbat edilmiş şer'î hükümlerle kayıtlı olması, halifenin üzerine farzdır. Bunun delili şöyledir:

1-) Allahu Teâlâ, halife olsun olmasın her müslümana bütün amellerini/işlerini şer'î hükümlere göre yürütmesini farz kılmıştır, şöyle buyurmuştur:

"Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan ihtilafta seni (İslâm Şeriatı'nı) hakem kılmadıkça ... iman etmiş olmazlar."¹

İşlerin şer'î hükümlere göre yürütülmesi; Şari'in/ şariat koyucunun hitabının anlaşılmasında farklılıkların olması halinde yani aynı konuda şer'î hükmün birden fazla olması halinde belirli bir hükmü benimsemesini müslüman için kaçınılmaz kılmaktadır. Böylece bir fiil yapmak istediğinde yani hükmü tatbik etmek istediği zaman hükümlerin çoğaldığı hususta belirli bir hükmü benimsemek müslüman üzerine farz olmaktadır. Bu husus yönetim olan işini yaparken halifenin üzerine ne farzdır.

2-) Halifenin üzerine biat ettiği biat metni, onun İslâm Şeriatı'na bağlanmasını zorunlu kılıyor. Zira o biat, Kitab ve Sünnet üzerine yapılan bir biattır. Böylece onun bu ikisinden dışarı çıkması kendisine helâl değildir. Bilâkis bu ikisinden itikad ederek dışarı çıkarsa (onların getirmedikleri hükümle yönetmeye başlarsa) kâfir olur, itikad etmeden onların dışına çıkarsa âsi olur.

3-) Halife, Şariat'ı uygulamak için nasb edilmiştir. Müslümanların üzerine uygulamak için Şariat'ın dışında bir yerden hüküm alması kendisine helâl değildir. Çünkü Şariat, İslâm'dan başkasıyla hükmetmeyi/yönetmeyi kesin bir şekilde nehy etmiştir. Hatta bu nehyin kesinliği, imanın nefyedilmesi/yok sayılması

¹ Nisa: 65

derecesine ulaşmıştır. İşte bu, İslâm'dan başkasıyla hükmetmeyi nehyin kesinliğine dair bir karinedir. Bunun manası ise şudur: Halife, hükümler benimsemesinde mukayyedir. Yani kanunlar koymakta sadece şer'î hükümlerle mukayyedir. Şer'î hükümlerin dışından kanun koyduğunda onlara itikad ederse kâfir olur, itikad etmezse âsi olur.

İşte bu üç delil, bu maddedeki birinci hususun delilleridir.

İkinci hususa gelince: "Halife hükümlerden benimsediği ve hükümleri çıkarma yolundan benimsediği ile mukayyedir."

Bu hususun delili; halifenin uyguladığı şer'î hüküm, bizzat kendisi hakkındaki şer'î hükümdür. Yani amellerini kendisine göre yürütmek için benimsemiş olduğu şer'î hükümdür, herhangi bir şer'î hüküm değil. Zira halife, kendisi bir hüküm istinbat edince (ictehad yoluyla şer'î delilden hüküm çıkarınca) ya da bir hükmü taklid edince bu şer'î hüküm kendisi hakkında Allah'ın hükmüdür. O, müslümanlar için yapacağı benimsemede bu şer'î hükümle mukayyedir, bu hükme muhalif olan bir hükmü benimsemesi kendisine helâl olmaz. Çünkü, o muhalif hüküm kendisi hakkında Allah'ın hükmü olarak itibar olunmaz. Böylece o muhalif hüküm, hem kendisi bakımından ve ona bağlı olarak müslümanlar bakımından şer'î bir hüküm olmaz. Onun için halife, tebası için çıkartacağı emirlerinde benimsediği bu şer'î hükümle kayıdlıdır. Hükümlerden benimsediğine muhalif emirler çıkartması kendisine helâl değildir. Çünkü, çıkartmış olduğu o emir, kendisi hakkında Allah'ın hükmü sayılmaz böylece o, kendisi bakımından ve müslümanlar bakımından bir şer'î hüküm olmaz. Sanki o, şer'î olmayan bir hükme dayanarak emir çıkartmış olur. Buradan hareketle halifenin hükümlerden benimsediğine muhalif emir çıkartması kendisine caiz olmaz.

Ayrıca istinbat yoluna (hüküm çıkartma metoduna) gelince; şer'î hükmün anlaşılması buna göre değişir. Halife, hükmün illetinin ancak şer'î nasstan alınan şer'î illet olabileceğini kabul eder, maslahatı şer'î illet olarak görmez, mesalihi mürseleyi şer'î delil olarak görmezse, kendisi için bir istinbat yolu belirlemiş olur. Böylece onun, delili "mesalihi mürsele" olan bir hükmü benimsemesi ya da şer'î bir nasstan alınmamış bir illet üzerine kıyas yapması doğru olmaz. Çünkü bu hüküm, kendisi hakkında bir şer'î hüküm sayılmaz. Zira o, o hükmün delilini şer'î delil olarak görmüyor. O halde, o hüküm onun

nazarında şer'î hüküm olmaz. O hüküm, halife hakkında şer'î hüküm olarak itibar edilmedikçe, müslümanlar hakkında da şer'î hüküm değildir. Böylece o, sanki İslâm Şeriatı'ndan başka bir yerden/alınmış hüküm gibi olur. Bu ise ona haramdır. Eğer halife, mukallid ya da bir mesele müctehidi ise, onun için istinbatta belirli bir yol yoktur. O halde halifenin, delili ne olursa olsun hakkında bir şüpheli de olsa delil oldukça herhangi bir şer'î hükmü benimsemesi kendisine caiz olur, hükümleri benimsemede herhangi bir şeyle kayıtlı olmaz. O ancak çıkaracağı emirlerin benimsemiş olduğu hükümlere muhalif olmamasıyla mukayyed olur.

MADDE – 37: “Halife, kendi rey ve içtihadına göre tebaanın işlerini gütmekte mutlak hakka sahiptir. Ancak, maslahat bahanesiyle herhangi bir şer'î hükme muhalefet etmesi kendisine caiz değildir. Meselâ; ülkenin sanayisini korumak bahanesiyle tebaasını mal ithal etmekten men edemez. Yine istismarı önlemek bahanesiyle insanlara fiyat tahdidi koyamaz. Yine iskânı/yerleşimi kolaylaştırmak bahanesiyle mal sahibini malını kiraya vermeye zorlayamaz. Bu kabilden Şeriat'ın hükümlerine aykırı hususları yapamaz. Böylece mübahı haram, haramı da mübah kılması kendisine caiz olmaz.”

Bu maddenin delili, Rasul (ﷺ)'in şu sözüdür:

الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ **"İmam çobandır, güttüğünden/tebaasından mesuldür."**¹

Başka bir delil de; Şeriat'ın halifeye vermiş olduğu hükümlerdir. Meselâ; halifenin kendi rey ve içtihadına terkedilmiş beytül mal'a ait mallardaki tasarrufu gibi, bir meselede insanları belirli bir görüşle zorunlu kılması gibi v.b.

Nitekim yukarıdaki hadis, halifeye herhangi bir kayıtlı olmaksızın mutlak bir şekilde tebaasının işlerini gütmeye hakkı veriyor. Beytül mal ile ilgili hükümler, benimseme, orduyu donandırma, valileri tayin etme v.b. halifeye ait kılınan hususlar ona kayıtsız bir şekilde verilmiştir. Bu ise, halifenin işlerin güdülmesini herhangi bir

¹ Buhari, K. Cum'a, 844

kayıd olmaksızın uygun gördüğü biçimde yaptığına dair bir delildir. Bütün bu hususlarda ona itaat etmek farz ve ona isyan etmek günahtır.

Ancak bu işlerin güdülmesinin Şeriat'ın hükümlerine göre olması yani şer'î nasslara göre olması farzdır. Yetki ona herhangi bir kayıd olmaksızın mutlak olarak verilmiş olsa da, yetkinin mutlaklığı Şeriat'la yani Şeriat'ın hükümlerine göre olması ile kayıdlıdır. Meselâ; ona istediği şekilde valileri tayin etme yetkisi verilmiştir. Fakat onun, kâfiri veya çocuğu veya kadını vali olarak tayin etmesi caiz olmaz. Çünkü Şeriat, bunu yasaklamıştır. Yine mesalâ; ona otoritesi altındaki ülkede kâfir devletlere ait elçiliklerin açılmasına müsaade etmesi yetkisi mutlak bir şekilde verilmiştir. Fakat onun, elçiliği İslâm ülkesine hakim olmak için bir alet olarak kullanmak isteyen bir kâfir devlete ait elçiliğin açılmasına müsaade etmesi doğru olmaz. Çünkü Şeriat, bunu yasaklamıştır. Yine bir başka örnek; halifenin bütçe bölümlerini her bölüm için lazım olan meblağları belirleme hakkı vardır. Fakat halifenin, yapımı için vergiler toplayacağı bahanesiyle, yapım masrafına beytülmal gelirlerinin yeterli olmayacağı bir su barajı yapmak maksadıyla bütçede bir bölüm ayırması yetkisi yoktur. Çünkü bu baraj gibi onsuz da olunması mümkün olan hususlar için vergi koymamız şer'an doğru değildir.

İşte böyle, tebaanın işlerinin güdülmesi hususunda Şeriat'ın halifeye vermiş olduğu yetkinin mutlaklığı ancak Şeriat'ın hükümlerine göre seyrederek. Ayrıca, halifenin işlerin güdümünde mutlak hak sahibi oluşunun manası, halife ülkenin işlerinin güdümü için uygun gördüğü kanunları koyma hakkına sahiptir demek değildir. Bilâkis bunun manası; kendisine tasarrufta bulunma hakkının verildiği hususta uygun gördüğü keyfiyetle reyine göre tasarrufta bulunmasının kendisi için mübah olması demektir. O zaman, reyine göre hareket etmesinin kendisine mübah olduğu bu husus hakkında kanun koyar. İşte o zaman ona itaat vacib olur. Çünkü Şeriat, ona o hususta reyine göre hareket etme hakkı vermiştir ve bize de ona itaati emretmiştir. Böylece onun, bu görüşü insanları uymaya zorunlu kılacağı bir kanun yapma hakkı vardır.

Meselâ; Şeriat, halifeye beytülmal'ın işlerini kendi içtihamı ve reyi ile idare etme hakkı vermiş, insanlara bu hususta ona itaat etmelerini emretmiştir. Böylece beytülmal için mali kanunlar koyması hakkı vardır. O zaman bu kanunlara itaat farz olur.

Meselâ; halifeye ordunun liderliği/komutanlığı ve kendi rey ve içtihadına göre ordunun işlerini idare etmesi yetkisi verilmiş, insanların bu hususta ona itaat etmeleri emredilmiştir. Böylece halifenin ordunun liderliği ve idaresi için kanunlar koyması hakkı vardır. O zaman bu kanunlara itaat farz olur.

Meselâ; halifenin, kendi rey ve içtihadına göre tebaanın işlerini idare etmesi ve kendi rey ve içtihadıyla o işleri idare edecek ve onlarla meşgul olacak kişileri tayin etmesi hakkı vardır. İnsanlara da bu hususta ona itaat etmeleri emredilmiştir. Böylece halifenin işlerin idaresi (ya da devlet dairelerinin idaresi) için ve görevliler için kanunlar koyması hakkı vardır. İşte o zaman bu kanunlara itaat farz olur.

İşte böyle, rey ve içtihadına terkedilmiş hususlar için kanunlar koyması halifenin yetkilerindendir ve bu kanunlara itaat etmek de farzdır.

Şöyle denilmez: "Bu kanunlar, üsluplardır. Üsluplar ise mübahlardandır. Böylece onlar, bütün müslümanlar için mübahtır. O halde belirli bir üslup belirleyip onu farz kılması halifeye helâl olmaz. Çünkü o, mübahla amel etmeyi gerekli kılmaktadır. Mübahla amel etmeyi gerekli kılmak ise mübahı farz kılmak ve ondan başka üslupla ameli yasaklamak da mübahı haram kılmaktır. Bu caiz olmaz."

Böyle denilmez. Çünkü üsluplar, üslup olmaları bakımından mübahtırlar. Beytül mal'ın idaresi üslupları, halife için mübahtır, her insan için mübah değildir. Ordunun liderliği üslupları, halife için mübahtır her insan için mübah değildir. Tebaanın işlerinin idaresi üslupları, halife için mübahtır tüm insanlar için mübah değildir. Bunun için, halifenin seçmiş olduğu bu mübahla ameli vacib kılmak; o mübahı farz kılmaz, ancak Şeriat'ın kendisine rey ve içtihadına göre hareket etmesi hakkı verdiği hususta yani işlerin güdülmesi için içtihad ve görüş ile seçtiği hususta halifeye itaati farz kılar. Zira o, her ne kadar halifenin farz kılmış ve ondan başkasını yasaklamış olduğu bir mübah ise de, idare için sadece halifeye ait bir mübahtır. Çünkü idare, onun hakkıdır, her insana ait idare için bir mübah değildir.

Bunun için halifenin işlerin idaresi, güdümü için mübahlardan yani Şeriat'ın halifeye kendi rey ve içtihadı ile hareket etme hakkı verdiği hususlardan benimsediğine bağımlı kalma farziyeti, halife mübahı farz kılmıştır, haram kılmıştır babından değildir. Bilâkis bu

husus, Şeriat'ın halifeye kendi rey ve içtihadıyla hareket etme hakkı verdiği hususta ona itaatin farz kılınması babındandır. Böylece halifenin, işlerin güdülmesi için bağlanılmasını zorunlu kıldığı her mübaha tebaanın fertlerinden her ferdin bağlanması farzdır.

İşte buna binaen Ömer b. Hattab (رضي الله عنه), divanları oluşturdu. Buna binaen halifeler, amilleri ve tebaası için belirli düzenlemeler ve organizasyonlar yapmışlar ve onları bu düzenlemelerle amel etmeyi onlardan başkasıyla amel etmemeyi zorunlu kılmışlardır. Buna binaen halifenin idari kanunlar ve bu kabilden olan başka kanunlar koyması caiz olur, diğer kanunlarda olduğu gibi bu kanunlarda da halifeye itaat farz olur. Çünkü bu itaat, Şeriat'ın kendisini yetkili kılmış olduğu sahada emrettiği hususta halifeye itaattir.

Ancak bu izahat, işlerin idaresi için olan mübah hakkında yani Şeriat'ın halifeye kendi görüş ve reyi ile hareket etme hakkını vermiş olduğu husus hakkında izahat idi. Meselâ; idari düzenleme, orduyu organize etmek v.b. gibi. Yani yukarıdaki izahat her mübah hakkında değildir, bilâkis halife olması bakımından halife için olan mübah hakkında idi.

Farz, mendup, mekruh, haram ve tüm insanlar için olan mübah hükümlerine gelince; halife, onlarda Şeriat'ın hükümleriyle kayıdlıdır. Halifenin onlardan dışarı çıkması Rasul (ﷺ)'in şu sözünden dolayı kendisine kesinlikle helâl değildir. Rasul (ﷺ) buyurdu ki:

"Emrimiz üzerinde olmayan/şeriatımıza dayanmayan her amel red olunur."¹

Bu ifade, halife ve başkasını kapsayan genel bir ifadedir. Böylece halifenin kendisinin uygun gördüğü görüşle orduya liderlik etmesinin kendisi için bir mübah olması ve bu hususta uygun gördüğü herhangi bir kanunu koyma hakkının olması, halife her mübahda kanunlar koyabilir ve insanları onlara uymaya zorlayabilir demek değildir.

Meselâ; halkın kendi durumuna göre uygun gördüğü biçimde elbiseler giymek hakkı vardır. Halifenin halkın elbiselerinin biçimini sınırlandıran kanunlar koyması, kendisine helâl olmaz. Yine halkın evlerini uygun gördükleri herhangi bir tarzda yapmaları hakkı vardır.

¹ Buhari, K. Buyu'

Böylece halifenin, onların evlerinin tarzını sınırlandıran kanunlar koyması hakkı yoktur. Böylece bu mübahtan belirli bir şeyle insanlara herhangi bir zorlama ve ondan başkasını men etme; bu mübahı vacib kılmak ve ondan başkasını haram kılmaktır. Bu ise halife için caiz değildir. Halife böyle yaptığında ona itaat farz olmaz ve halifenin bu durumu Mezalim Mahkemesi'ne götürülür.

Evet, halifenin bir şeyde sınırlandırma hakkı vardır o da, Şeriat'ın ona kendi görüş ve içtihadı ile hareket etme hakkını verdiği husustur. Bu hususta onun, insanları belirli bir görüş ve içtihadla zorunlu kılması kendisine caiz olur ve ona itaat farz olur. Yani bu hususta onun kanunlar koyması caiz olur, bunun dışındaki hususlarda kesinlikle caiz olmaz.

Bunun için işlerin güdülmesi bahanesiyle bir helâli haram kılması ve haramı helâl kılması halifeye helâl olmaz. Böylece işlerin idaresi bahanesiyle "dış ülkelere yün satışını haram kıldım" demesi, halifeye helâl değildir. Çünkü alış-veriş mübahtır. Halifenin onu haram kılması veya yasaklaması kendisine helâl değildir. Fakat yün veya silah satışının veya mübahın kısımlarından herhangi bir kısmının bir zarara sebep olduğu ispatlanırsa, işte sadece o kısım zarara götürdüğü için haram olur, o şey mübah olarak kalır. Bunun delili ise, Rasul (ﷺ)'in orduyu Semud kuyusundan su içmeyi yasaklamasından alınmış şer'î kaidedir: **"Mübahın kısımlarından bir kısım zarara götürdüğü sabit olursa o haram olur."**

MADDE - 38: **"Halife için sınırlı bir müddet yoktur. Halife Şeriat'ı korumaya ve onun hükümlerini tatbik etmeye devam ettiği, devlet işlerini yürütmeye kâdir olduğu müddetçe, kendisini halife olmaktan dışarı çıkaracak şekilde halinde bir değişiklik olmadıkça halife olarak kalır. Halinde bu değişiklik olduğunda azledilmesi farz olur."**

Bu maddenin delili, hadislerde geçen biat metninin mutlak olarak gelmesidir. Halifenin Hilâfet'te kalma süresini belirli bir süre ile sınırlandırmadı. Ayrıca raşid halifelerin her birisine hadislerde geçen bir biatla mutlak olarak biat edildi. Onların süreleri sınırlı değildi. Onlardan her birisi Hilâfet'i kendilerine biat edildikten ölesiye kadar üstlendi. Böylece bu, halife için belirli bir müddet olmadığına, bilâkis onun müddetinin mutlak olduğuna, kendisine biat edilince ölesiye kadar halife olarak kalacağına dair sahabelerden bir icmaa oldu.

Ancak halifede aniden onu azledilmiş kılacak ya da azlini gerekli kılacak bir şey görülürse, o halde halife azledilir. Fakat bu, Hilâfet'te halifenin süresini sınırlandırmak değildir. Bu ancak, Hilâfet'in şartlarında bir bozulmanın ortaya çıkmasıdır. Zira şer'î nassla sabit biat sigası ve sahabenin icmaı, Hilâfet müddetini sınırsız yapmaktadır. Fakat Hilâfet müddeti, halifenin üzerine biat edilen Kitab ve Sünnet'te kaim olmasıyla yani Kitab ve Sünnet'in hükümlerini uygulamasıyla sınırlıdır. Böylece eğer halife Şeriat'ı muhafaza etmez ya da uygulamazsa o halde, (إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحٍ) "Ancak açık küfür görürseniz"¹ hadisinin gereğince, kendisiyle savaşmayı farz kılan açık küfür görülmüş olur...

MADDE - 39: “Kendileriyle halifenin halinin değiştiği ve onun Hilâfet'ten dışarı çıkarıldığı haller şunlardır:

1- İn'ikad şartlarından bir şart bozulduğunda. Meselâ; mürted olması, açık bir fasık olması, delirmesi, v.b. Çünkü bu şartlar, in'ikad ve Hilâfet'te devamlılık şartlarıdır.

2- Herhangi bir sebepten dolayı Hilâfet yükünü taşımaktan aciz olması.

3- Halifeyi, Şeriat'a uygun olarak kendi görüşüyle müslümanların işlerini yürütmekten aciz bırakan bir kahrın/tasallutun olması. Böylece bu tasallut sahibi ona, tebaasının işlerini Şeriat'ın hükümlerine uygun bir şekilde sadece kendi görüşüyle yürütmekten aciz bırakacak derecede bir baskı yapınca o, hükmen devlet yükünü taşımaktan aciz sayılır. Ve bununla birlikte halife olmaktan dışarı çıkar. Bu ise, iki halde düşünülebilir:

a-) Etrafından bir ya da bir kaç ferдин ona tasallut etmesi ve bu kişilerin işlerin uygulanmasına tahakküm etmeleri. Eğer halifenin onların tasallutundan kurtulması umuluyorsa belirli bir müddet uyarılır. Daha sonra eğer onların tasallutu kalkmamışsa, halife azledilir. Şayet kurtuluş umudu yoksa bu durumda hemen azledilir.

b-) Ya bilfiil esir olması ya da düşmanın tasallutu altına düşmesi suretiyle galip bir düşmanın elinde esir olması. Bu durumda bakılır: Eğer kurtulması ümit ediliyorsa, kurtuluşundan ümit

¹ Buhari, K. Fiten, 6532

kesilinceye kadar mühlet verilir. Ümit kesilince azledilir. Eğer kurtuluş ümidi yoksa bu halde hemen azledilir.”

Bu maddenin delili; halifenin şartları hakkında geçen nasslardır. Zira bu nasslar, bu şartların sadece Hilâfet'i yüklenme şartları değil, fakat aynı zamanda Hilâfet'te kalmanın şartları olduğuna delâlet ediyorlar. Şöyle ki: Rasul (ﷺ) şöyle dedi:

"İşlerini/yönetimlerini bir kadına yükleyen bir topluluk kesinlikle kurtuluşa ermez."¹

Bu söz, valiliği de kapsar. Madem ki valinin bir kadın olması doğru değildir. Öyle ise yönetici olan bir erkek herhangi bir sebepten dolayı kadın olursa, o halde bu şart (erkek olma şartı) yok olmuştur ve onun azledilmesi farz olur.

Aynı şekilde Allahu Teâlâ şöyle dedi:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasul'e ve sizden olan ulul-emre itaat edin."²

Allahu Teâlâ'nın, "ulul-emr" sözünün yanında geçen (منكم) **"sizden"** sözü, yönetim için idareci oldukça "veliyyül-emirde" (yöneticide) İslâm'ın olması lüzumluluğu (yöneticinin müslüman olması lüzumluluğu) hakkında gayet açık bir sözdür. Böylece "veliyyül-emr" (yönetim sahibi) bizden olmama durumuna düşerse yani kâfir olursa, Kur'an'ın "veliyyül-emr" için şart koşmuş olduğu sıfat gitmiş olur. O halde "veliyyül-emr" için konulan İslâm şartı yok olur ve o kişi yönetimden azledilir. Çünkü bizden olmayan yani müslüman olmayan bir kişinin "veliyyül-emr" (yönetici) olması doğru değildir.

İşte halifenin şartları hakkında geçen nassların tamamı böyledir. Bu nasslar, aynı zamanda vasfedilen için lâzım olan daimi sıfatları kapsayan kapsamlı nasslardır. Bu da gösteriyor ki; bu şartlar, sadece yönetime gelme şartları değil aynı zamanda yönetimde devamlı kalma şartlarıdır. Buna binaen, halifenin şartlarının delilleri aynı şekilde azli için de delil olurlar. Zira onların bulunması nassların mutlak oluşundan dolayı Hilâfet sözleşmesinin bağlanması ve devamlılığı için şarttır. Onların yok olması halifenin Hilâfet'te kalmasının

¹ Buhari, K. Fiten, 6570

² Nisa: 59

devamlılığını da yok eder. Böylece bu şartlara göre yönetime gelmiş kişinin yönetimde kalması engellenir. İşte bu izahat bu maddenin **1. şıkkının delili** bakımındandı.

2. şıkka gelince: Bunun delili şudur: Hilâfet sözleşmesi, sadece Hilâfet yükünü taşımak üzerine yapılan bir sözleşmedir. Halife, Hilâfet sözleşmesinin üzerine yapıldığı hususu yerine getirmekten acze düşünce, Hilâfet'ten azledilmesi farz olur. Çünkü o, sanki yok olmuş olur. Ayrıca halifenin, halife olarak kendisi için nasbedildiği işi yerine getirmekten aciz olmasıyla dinin işleri ve müslümanların maslahatları boşluğa terk edilmiş olur. Bu ise ortadan kaldırılması farz olan bir münkerdir. Bu münker ise, bu işleri yerine getirecek birisinin belirlenmesi için o halife azledilmedikçe ortadan kalkmaz. İşte bu durumda onun azledilmesi farz olur. Fakat şu iyi bilinmelidir ki, bu durum belirli bir sebebe bağlı değildir. Bilâkis onu işini yerine getirmekten aciz bırakan şeylerden her ne ise, ona isabet edince azledilmesi farz olur. Eğer ona isabet eden şey onu aciz bırakmıyorsa azledilmez.

Bunun için şöyle denilmez: “*Vücud organlarından birisinin yok olması azledilmeyi gerektirir veya gerektirmez.*” Ya da, “*Belirli bir hastalığın isabet etmesi azledilmeyi gerektirir veya gerektirmez*” denilmez.

Zira bu hususlarda nass kesinlikle bir şey getirmemiştir. Şerî hüküm ancak şudur: Halifenin kendisi için nasbedildiği işi yerine getirmekten aciz bırakmak, --bu aczin sebebi ne olursa olsun-- halifenin azledilmesini farz kılar. Bu ise, halifeye has değildir. Bilâkis bu hüküm, ister vali gibi yönetici olarak nasb edilsin, ister daire müdürü gibi bir ücretli olarak nasb edilsin bir iş için nasbedilen herkes hakkında geneldir. Böylece aciz olma durumu azledilmeyi farz kılar.

3. şıkka gelince: 2. şıkkın delili bu şık için de delildir. Şöyle ki: Halifenin kendisi için nasbedildiği işi yapmaktan aciz olmak iki kısımdır: Gerçekten aciz olmak, hükmen aciz olmak.

Gerçekten aciz olmak; cismen (bedensel bakımdan) aciz olmaktır. Yani o işi yapmaya bedensel kudretin yok olmasıdır. İşte bu, 2. şıkta geçen durumdur.

Hükmen aciz olamaya gelince; halifenin o işi bedensel olarak yapmaya kudretli olması, fakat o ameli yapmak için tasarrufta bulunmaktan (hareket etmekten) aciz olmasıdır. Böylece, onun

hükmü, gerçekten acizin hükmü olur. Çünkü o, kendisine ait işlerde tasarrufta bulunmaktan aciz oluşundan dolayı kendisi için nasb edildiği işi bizzat direkt olarak kendisi yerine getiremiyor. Böylece o, sanki yokmuş gibi oluyor. Onun için azledilmesi farz olur. Bu husus için iki hal vardır:

Birincisi hal; hacr hali (tasarruftan men olma hali). **İkinci hal;** kahr hali (birisine mağlub ve perişan olma hali).

Hacr hali: Etrafındakilerden bir veya bir kaç kimsenin halifeye üstün gelip işlerin yürütmesinde ona baskı yapması, onu bizzat işleri yürütmekten men etmesi ve bu baskıcının direkt olarak Hilâfet makamını yönetir duruma gelmesidir. Bu durumda halife sanki kendisi sözlü tasarruftan men edilmeye mahkum olmuştur. Halbuki Hilâfet sözleşmesi, ancak halifenin kendi şahsı üzerine yapılır. Böylece Hilâfet'i bizzat kendisi direkt olarak yönetmesi gerekir. Ona hakim olan bu hacr (tasarruftan men olunma) hali veya çevresinden birisinin ona baskı etmesi halinden dolayı kendisi için nasb olduğu işi yapmak kudretini kaybetmiş oluyor. Onun için o, sanki yokmuş gibi olur ve azledilmesi farz olur. Fakat bu durumda bakılır: Eğer halifeye üstün gelen o gücün ortadan kaldırılması ve hacr halinden (tasarruftan men olunma halinden) kurtulması umudu varsa, bir müddet mühlet verilir. O halde kurtulmazsa azledilir. Eğer onun o halden kurtulması için bir umut olamazsa, o halde o hemen azledilir.

Kahr haline gelince: O, halifenin kendisinden kurtulamayacağı galib bir düşmanın elinde esir olması halidir. Bu durum, müslümanların işlerine bakmaktan aciz oluşundan dolayı, halifeye imamet sözleşmesinin yapılmasına mani olur. İster o düşman kâfirden olsun ister ise bâgilerden olsun fark etmez. Bu durumda ister savaşla ister ise fidye vererek halifeyi kurtarmak ümmet üzerine farz-ı kifayedir. Eğer halife, kâfir bir düşmanın elinde esir ise ve onu kurtarmaktan ümit kesilirse, o halde hemen azledilir. Eğer halife, bâgilerin elinde esir ise bakılır; eğer onlar için bir imam varsa ve halifeyi kurtarmaktan ümit kesilirse, bu halde azledilir. Onlar için bir imam yoksa, o durumun hükmü hacr halinin hükmü olur. Yani bir müddet mühlet verilir, esirlikten kurtulmazsa azledilir.

İşte o üç şıkkın delili bunlardır. Bunların hepsi Hilâfet şartlarının delilleridir. zira halifenin kendisi için nasb edildiği hususu

yerine getirmeye kudretli olması da şarttır. Kendisi için nasb edildiği işi yapmaktan aciz olması, bu şartın yok olmasıdır.

Fakat dikkat edilmelidir ki; bu şartlardan bazılarının yok olması halifeyi Hilâfet'ten dışarı çıkarmakta yani Hilâfet sözleşmesini hemen fesh etmektedir. Bazıları ise onu Hilâfet'ten dışarı çıkarmamakta, fakat azlini gerekli kılmaktadır.

- 1- İslâm'dan dönmesi,
- 2- Sürekli bir delilikle delirmesi,
- 3- Kurtarılması ümidinin olmadığı bir şekilde şahsen kâfirlerin eline esir düşmesi.

İşte bu üç halde halife, Hilâfet'ten dışarı çıkmaktadır. Azledilmesine hükmedilmemiş olsa bile hemen azledilir, bu hallerde ona itaat vacib olmaz, emirleri uygulanmaz. Zira onunla yapılmış olan Hilâfet sözleşmesi bozulmuştur.

- 1- Fıskın açığa çıkmasıyla adâlet vasfının dışarı çıkması,
- 2- Kadına veya hem erkek hem dişi organları bulunan cinsiyeti belirsiz bir varlığa dönüşmesi,
- 3- Sürekli olmayan bir deliliğe tutulması,
- 4- Hilâfet'i yürütmekten hakikaten acizlikle aciz olması,
- 5- Çevresinden ya da ehlinden bir veya bir kaç ferden baskısı altına girip o kişilerin işleri yürütür duruma gelmeleri,
- 6- Kurtarılması ümidinin olduğu cismi esir durumuna düşmesi ya da,
- 7- Kâfirlerin nüfuzu altına düşüp onların güdümüne girmesi.

Bu yedi durumda onlardan herhangi bir halin hasıl olmasıyla halifenin azledilmesi gerekir. Fakat halife bu durumda, Mezalim Mahkemesi hakiminin hükmü olmadan azledilmez. Bu yedi durumda azledilmesi hükmü çıkasıya kadar halifeye itaat ve emirlerini uygulamak farz olur. Çünkü bu durumların her birisi, halifeden Hilâfet sözleşmesini bozmaz, bilâkis hakimin hükmüne ihtiyaç duyulur.

Yoklukları halifeyi Hilâfet'ten dışarı çıkaran şartlar ile yoklukları onu Hilâfet'ten dışarı çıkarmayan fakat onu azledilmeye müstahak kılan şartlar arasındaki fark şudur:

Birinci kısım şartları, direkt olarak sözleşme veya onun rükünlerinden bir rükne ait olduklarından dolayı, yoklukları

sözleşmeyi aslı ve vasfı ile meşru kılmayan şartlardır. Bu durumda sözleşme yapılırsa batıl olur. Hilâfet sözleşmesi esnasında bunlardan birisi bulunmazsa, sözleşme batıl olur, gerçekleşmiş olmaz. Aynı şekilde Hilâfet esnasında da bu şartlardan birisinin yokluğu açığa çıkarsa, Hilâfet sözleşmesi batıl olur ve bu sözleşme halifenin zatından bozulur. Bu şartlar; **müslüman olması şartı, akıllı olması şartı, işleri bizzat kendisinin yürütmeye kudretli olması şartıdır.**

Fakat ikinci kısım şartlar ise; sözleşmenin kendisine ve rükünlerinden bir rükne direkt olarak ait olmayıp sözleşme için bir lazım sıfat oluşlarından dolayı yoklukları sözleşmeyi meşruluktan dışarı çıkarmayan şartlardır. Bu durumda sözleşmenin aslı meşru olur fakat vasfı gayri meşru olur ve sözleşme batıl olmaz fakat ancak fasid olur. Hilâfet sözleşmesi yapılırken bu şartlardan birisi olmayınca Hilâfet sözleşmesi tamamlanmış olur fakat fasid olur. Onun, hakimın hükmü ile fesh edilmesi gerekir. Aynı şekilde Hilâfet esnasında bu tür şartlardan birisinin yokluğu ortaya çıkarsa, Hilâfet sözleşmesi fasid olur, fakat kendiliğinden fesh olunmaz, onun fesh edilmesi bir hakimın hükmünü gerektirir. Bu tür şartlar ise meselâ şunlardır: **Erkek olması şartı, adâlet (fasık olmaması) şartı v.b.**

İşte buradan, halifenin halindeki onu hemen Hilâfet'ten dışarı çıkaran değişim ile onu Hilâfet'ten dışarı çıkarmayıp ancak onu azledilmeye müstahak kılan değişim arasındaki fark açığa çıkmış oluyor.

MADDE - 40: “Halifenin halinin, kendisini Hilâfet'ten dışarı çıkaracak derecede değişip değişmediğine sadece Mezalim Mahkemesi karar verir. Sadece Mezalim Mahkemesi halifeyi azletme ya da uyarma yetkisine sahiptir.”

Bu maddenin delili şöyledir: İçerisinde halifenin azledildiği ve halifenin azledilmeye müstahak olduğu hususlardan bir hususun meydana gelmesi, ortadan kaldırılması gereken zulümlerden bir zulümdür. Bu zulüm, aynı şekilde ispat edilmeye ihtiyaç duyulan hususlardan bir husustur. Bunların ispatı da mutlaka bir kadı'nın/ yargıcın önünde olması gerekir. Madem ki Mezalim Mahkemesi, bu zulümlerin ortadan kaldırılması hükmünü verendir ve onun kadısı, zulmün ispatında ve hakkında hüküm vermekte yetki sahibi olandır.

Onun için,yukarıda geçen on halden bir halin vukuu bulup bulmadığına ve halifenin azledilmesine karar veren Mezalim Mahkemesi'dir. Ancak bu hallerden bir hal halife için hasıl olunca o kendisi görevden çekilirse iş bitmiştir. Fakat müslümanlar, bu hallerin hasıl olmasından dolayı halifenin görevden çekilmesi gerektiği görüşündeler ve halife bu durumda onlarla çekişince, bu hususta çözüm için Allahu Teâlâ'nın şu sözünden dolayı mahkemeye başvurulur:

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ "Eğer bir şeyde çekişirseniz, onu Allah'a ve Rasulü'ne götürün."¹

Yani, siz ve "veliyyül-emr" (yönetici) çekişirseniz demektir. İşte bu halifenin azledilmesi hususu ise ümmet ile "veliyyül-emr" arasında bir çekişmektir. Onu Allah ve Rasulü'ne götürmek, onu mahkemeye yani **Mezalim Mahkemesi'ne** götürmektir.

¹ Nisa: 59